ڕۆشنبیران لە نێوان «ڕووداو» و بەرهەمهێنانی «گوتار»دا

ئاراس فەتاح

گومانی تێدا نییە وەزیفەی ڕۆشنبیر زیاد لە مانایەک لە خۆیدەگرێت. ماناکانی ڕۆشنبیر تەنها بیرکردنەوە نییە لە «ڕووداو»، یان پێشبینیکردنی ڕووداو نییە، بەڵکو گۆڕانی خودی بیرکردنەوەکانیشێتی بۆ «ڕووداو». کردەی بیرکردنەوە و بەرهەمهێنانی مەعریفی یان هونەری دەشێت ببن بە «ڕووداو» و لەوێشەوە ببن بە گوتار، جاری واش هەیە هیچ ڕۆڵێک ناگێڕن. هەندێ جاریش ڕووداومان هەیە کە کاریگەریی جەوهەریی بەسەر مێژووی کۆمەڵگادا بەجێدەهێڵێت، بەڵام ڕۆشنبیر لێی بێدەنگدەبێت و نایکات بە گوتار. لەم گۆشەنیگایەوە پەیوەندییەکی ئۆرگانی لەنێوان ڕووداو و گوتار و ڕۆشنبیردا هەیە.

لە سەرەتادا مەبەستمە جەغد لەسەر دوو خاڵ بکەم یەکەمیان ئەوەیە، کاتێک لەسەر زاراوەی «ڕووداو» قسەدەکەم، مەبەستم تەنها ئەو مانا پراکسیسییە نییە کە هەموومان پێی ئاشناین، بەڵکو پتر مەبەستم لە مانا فیکری و ئیستاتیکی و ڕۆحییەکانێتی، بۆ نموونە دەرچوونی کتێبێک یان ووتارێک، پارچە موزیکێک، گۆرانییەک یان کاسێتێک، تابلۆیەک یان پێشانگایەک، یاخود داهێنانێکی زانستی هتد.، هەر یەک لەمانە دەشێت ببن بە ڕووداوێکی ڕۆشنبیری و چەندان مشتومڕ و گفتوگۆی فرەڕەهەند بخەنەوە. خاڵی دوەمیشیان ئەوەیە، بۆ ئەوەی بتوانین لەسەر دروستبوونی گوتاری فیکری و سەربەخۆ و ڕەخنەیی بدوێین، دەبێت ژینگەیەکی کولتووری یان سیستەمێکی ڕۆشنبیریمان هەبێت کە گوتاری ئازاد تیایدا بتوانێت بێ ستراتیژی کۆنترۆلکردن و ئاراستەکردن ئیشبکات، ئەگینا زەحمەتە باس لە بوونی ئەو جۆرە گوتارە بکەین، چونکی لە دونیایەکی دیسپلینکراودا، یەک چەشنە گوتار باڵادەستە و لە دەرەوەی ڕووداوەکانی گوتاری باڵادەستیش بەدەگمەن ڕووداوی تر بەرهەمدێن؛ گەر گوتاری سەربەخۆ و ڕەخنەیی دروستیش بێت، ئەوا لە دەرەوەی ئەو جوگرافیایەیە کە دەسەڵات تیایدا نیشتەجێیە. سیستەمە تۆتالیتێرەکان نموونەیەکی بەرچاوی ئەم شیکردنەوەیەمانن. دیارە لە سیستەمە تۆتالیێرەکاندا بە بەردەوامی گوتار بەرهەمدەهێنرێت، بەڵام کۆی ئەم گوتارانە بە کەناڵەکانی فیلتەرکردن و سانسۆردا تێپەڕدەبن، واتە سیستەمێکمان هەیە کە هەقیقەت لە ئاستی کۆمەڵایەتی، ئابووری، کولتووری بەرهەمدەهێنێت، ئەوەی کە فۆکو بە «سیستەمی هەقیقەت»ی ناویدەبات و هەیمەنەی (هیگۆمۆنی) خۆی لە ئاستە جیاجیاکاندا بەسەر کۆمەڵگادا دەسەپێنێ. بەم شێوەیە دەبینین کە گوتار لەناو ئەم جۆرە سیستەمە ڕۆشنبیرییەدا دیسپلینکراو و ئاڕاستەکراوە. لێرەشەوە کۆی ئەو گوتارانەی لەناو ئەم شێوە سیستەمەشدا بەرهەمدێن، خەسڵەتی تاکڕەهەندی و یەکڕەنگی لەخۆدەگرن. ئەزموونی بەعسیزم لە دروستکردنی «ڕووداو» و پاشان کردنیان بە گوتار یەکێکە لەو ستراتیژە ڕۆشنبیرییانەی ئەم سیستەمە کاریپێدەکرد و تا ئەمڕۆش وەکی ستراتیژێکی ڕۆشنبیریی پیادەیدەکات. لەخۆڕا نییە تەلەفیزیۆن و ڕادیۆ و ڕۆژنامەکانی ئەم سیستەمە ڕۆشنبیرییە دەبن بەو ئامرازە تەکنەلۆژییانەی دەسەڵات تیایدا ڕووداوەکانی حیزب و سەرۆک دەکات بە تاکە گوتاری بینراو و بیستراو و خوێندراوەی جیهانی ژیانی تاک و کۆمەڵگا، وەکی ئەوەی لەم جیهانەی ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و سیاسی و کولتوورییەی ئەو کۆمەڵگایەدا جگە لە ڕووداوەکانی حیزب و سەرۆک، هیچ شتێکی تر ڕوونەدات تاوەکو بکرێن بە ڕوودا و پاشان ببن بە گوتاری ناو کۆمەڵگا. بۆیە سانایە کە گوتار دەبێتە چەمکێکک لە بەرهەمهێنانی «خوتبە» و ئاڕاستەی جەماوەر

دەكرێت، لە كاتێكدا لە دونیای فیكردا ئاشكرایە كە گوتار ئاڕاستەی جەماوەر ناكرێت، بەڵكو بەرهەمدەهێنرێت.

ئەو دەرئەنجامەی لێرەدا مەبەستمانە پێیبگەین ئەوەیە؛ بۆ ئەوەی دەسەڵاتەكانی زمان و بیركردنەوە و نووسین و بوون بە دەق و ئێستاتیكا وێنەكانی خۆیان وەربگرن، پێویستیمان بە بوونی ژینگەیەكی ئازادە بۆ بەرهەمهێنانی گوتاری مەعریفی سەربەخۆ و ڕەخنەیی. ئەم حاڵەتەش ئەو پەیوەندییە گوتارئامێزانەی (دیسكورسیڤانەی) نێوان «قسەكردن» و «قسەلەسەركراو» یان «نووسین» و «لەسەرنووسراو»مان بۆدەردەخات.

خاڵێكی تر كە جەوهەری «ڕووداو» دیاریدەكات، بریتییە لە ئامادەبوونی دوو خەسڵەت: یەكەمیان «بیركردنەوە»یە (التفكیر) و دووەمیشیان «بیرلێكراوە»یە (المفكر فیە). بە مانایەكی دی ئێمە لە پەیوەندی نێوان خود و بابەتدا هەموو ئەو دونیایەی كە دروستدەبێت و لە ڕووداودا بەرجەستەدەبێت لەو مەسافانەدا دەیبینین كە فیكر تیایدا دەتوانێت تەدوینیان بكات. بیركردنەوە بەبێ بیرلێكراوە ناتوانێت مانایەكی بوونییانەی (وجودییانە) هەبێت، بیرلێكراوەش مانایەكی شوناسییانەی نابێت گەر یەكێك بیری لێ نەكاتەوە و بەیانی نەكات. بەڵام لێرەدا دەبێت ئەوە وەیادبخەینەوە كە مەرج نییە هەموو بیركەرەوەیەك یان «قسەكەر ـ نووسەر»ێك ڕۆشنبیر بێت و هەموو بیرلێكراوەیەك، یان «قسەلەسەركراو ـ لەسەرنووسراو»ێكیش بابەت بێت. ئێمە چەندە ڕووبەڕووی چەندان نووسراو دەبینەوە كە نووسین نین و پەیوەندییان بە ڕۆشنبیرییەوە نییە، چونكی بیركردنەوەی داهێنەرانە تیایاندا ئامادە نییە؛ ئەوەندەش لەناو جیهانی قسەكردن و نووسین لەسەر ڕووداو، ڕووبەڕووی دیاردەیەكی تر دەبینەوە، ئەویش وەكو «بۆردیۆ»ی سۆسیۆلۆگ دەڵێت، كایەی «ناڕووداو»ـە (اللاحدث) و كردنێتی بە بابەت و گوتار. (بۆردیۆ: ١٩٩٨) لێرەوە ئەو حاڵەتە ترسناكە دروستدەبێت كە لە دووتوێیدا بابەتی قسەلەسەركراو یان لەسەرنووسراو وەكی تاكە ڕاستییەكی گەورەی ناو ڕووداوەكان بەیاندەكرێت. بۆ نموونە داگیركردن و پڕبوونی ڕووبەری ڕۆژنامەكانی جیهان و بەتایبەتی ئەورووپی بە بابەت لەسەر مردنی (دیانا) ـ ئەمیرەی جوانەمەرگی بریتانیا ـ، دەچێتە ناو پانتایی «ناڕووداوە»وە. بە كورتی دەشێت ڕووداوێكمان هەبێت و لە بەرابەریدا بیركردنەوەمان نەبێت، بەم پێیە غیابی بیركردنەوە ڕووداو دەكات بە ناڕووداو. یان دەشێت گوتارێكمان هەبێت كە بەزۆر ڕووداو دروستدەكات و بۆخۆی دەبێت بە خوڵقێنەری بیركەرەوە و بیرلێكراوە. خەسڵەتێكی تر لە خەسڵەتەكانی «قسەكردن ـ نووسین» ئەوەیە كە دەشێت مانای دووبارەكردنەوە یان تەقلید لەخۆبگرێت، ئەمەش بۆخۆی دەبێتە بەشێكی گەورەی پێچ و پەناكانی كردەی «بیركردنەوە».

بەم جۆرە دەكرێ بگووترێت، ئەو كەرەسانەی ڕۆشنبیر وابەستەیەتی، بریتین لە زمان و ئەو زەمینەیەی كە زمان تیایدا لە بزاوتێكی هەمیشەییدایە، واتە پەیوەندییەكانی ناو سیستمی زمان و سیستمی پەیوەندیی (كۆمۆنیكاسیۆن) ناو جیهانی ژیان؛ بۆ نموونە لە كۆمەڵگا یان سیاسەت یاخود ئەدەب، هونەر... هتد. بۆیە دەتوانین بڵێین: گوتار بەشێكی دانەبڕاوی گراماتیكی ژیانی مرۆڤە. با بە هەندێ نموونە ئەم بۆچوونانەی سەرەوەمان دەوڵەمەندبكەین، تاوەكو مەبەستمان ڕوونتربكەینەوە.

لە كۆمەڵگایەك یان لە كۆمەڵەیەك كە پانتایی گوتارەكان لەلایەن كەسانێكی دیاریكراوەوە یان دەسەڵاتێكەوە پاوانكرابێت یان داگیركرابێت، دەبینین كە هەوڵی تاك تیایدا هەندێ جار شێوەیەكی كۆمیدییانە، خودكوژییانە یان بێهوودەییانە دەگرێتەخۆ، بۆ ئەوەی ئەو كەسە خۆی بكات بە بابەت، واتە بە كەسی قسەلەسەركراو یان لەسەرنووسراو. بوون بەبابەت، واتە مانابەخشین بە بوون یان ئامادەبوون لەناو بوون، یاخود بە مانایەكی تر فۆرمێكە لەجەغدكردن لەسەر «لەناوجیهاندابوون». با ئەمجارە نموونەیەكی ناو كۆمەڵگای خۆمان بهێنمەوە. كاتێك كابرای گوندەكی هەڵدەسێ بە سووتانی شەخسی گوندەكەیان، تەنها لەبەرئەوەیە بۆ ئەوەی ببێتە بابەتی قسەوباس، یان ڕووداو و پاشان گوتاری ناو خەڵكی گوندەكە. بۆیە لێرەوە چیرۆكی ئەم كابرایە دەبێتە بابەت و ڕاستییەكی ناو مێژووی ئەو گوندە. ئەمەش دۆزینەوەی ڕاستییەكی جەوهەرییە لە هەناوی پەیوەندییە

کۆمەلایەتییەکانی ناو ئەو گوندەدا، بۆیە ئەوەندەی ئەو کردەیە بووە بە ڕووداو، دەبینین هیچ کردەیەکی تر نەبووە بە ڕووداوی هەمان گوند، تاوەکو ئێمە لێرەدا باسیبکەین. لێرەدا ئەو پەیوەندییە جەوهەرییەی نێوان دەسەڵات و گوتارمان بۆ ڕووندەبێتەوە.

گومانی تێدا نییە هەموو کۆمەڵگایەک لیستێک لە موحەڕەماتی تایبەت بە خۆی هەیە کە ئەندامەکانی دەبێت ڕێزی لێبگرن، هەموو دەوڵەتێک یاسای تایبەتی بەرامبەر ئەو کردە قەدەغەکراوەکانە هەیە کە هاونیشتمانییەکانی بۆیان نییە بیکەن، هەموو حیزبێک ڕێککەوتنێکی کۆیی هەیە کە بە پرنسیپەکانی ناو حیزب ناونووسدەکرێت و ئەندامەکانی بۆیان نییە لێی لابدەن. بەکورتی هەموو پەیوەندییەکی کۆمەلایەتی یان دەسەلاتدارێتی یاخود دەزگایی پابەندی چەند ڕێسا و یاسایەکی تایبەتە کە ئەندامەکانی تیایدا بۆیان نییە ئەو تابویانە بشکێنن، وەکی دی ڕووبەرووی سزا دەبنەوە. فۆرمەکانی سزاش لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ ئەوی دی گۆڕانی بەسەردا دێت، بەلام بەگشتی کردەی (عملية) سزادان بۆخۆی لە هەموو کات و شوێنێکدا دەبێتە تەکنیکێک لە تەکنیکەکانی مومارەسەی دەسەلات و بەرگریکردن لە دەسەلاتدارێتی؛ یەکێک لە فۆرمەکانی ئەو تەکنیکەش وەکی فۆکو دەستنیشانیدەکات، بریتییە لە «دابڕاندن». (فۆکو: ١٩٩٩) ئامانجی ئەم تەکنیکە بریتییە لە دوورخستنەوە و بێبەریکردنی ئەو تاکە یان ئەو گروپە لە کۆمەڵگا یان لەو کۆمەڵە. بۆ نموونە لە ناو کۆمەڵە مرۆییەکاندا فۆرمی سزادان لە باشترین حاڵەتدا دوورخستنەوەی ئەو کەسەیە لەو ژینگەیەی کە تیای دەژی، لە دەوڵەتدا زیندانیکردنە، لە حیزبدا دەرکردنە، لە خێزاندا لێدانە... هتد.

هەر لێرەدا جێی خۆیەتی بە نموونەیەکی تر بابەتەکەمان دەوڵەمەندتربکەین، ئەویش کارەساتی پەروەردەکردنی ئەوتۆریتێرانە (سوڵتەوییانە) و گەڕانەوەیە بۆ پیادەکردنی زەبروزەنگی جەستەیی و سایکۆلۆژی دژ بە قوتابیان، بەتایبەت منالان، وەکی میتۆدێکی پەروەردەکردن و ڕاهێنانی عەقڵیی. ئەم دۆخە لە کوردستاندا بە جۆرێکی ترسناک باڵیکێشاوە و دەبینین چۆن گوتاری زەبروزەنگ و فەزای جەنگیش ئەم سیستەمی پەروەردەییە پتر دەوڵەمەنددەکات و دووبارەبەرهەمیدەهێنێتەوە. بۆیە قسەکردن لەسەر زەبروزەنگ بەرامبەر قوتابیان، بە پێویست بە کەناڵەکانی سیستمی مومارەسەی دەسەلات لە هەناوی کۆمەڵگای ئێمەدا تێپەڕدەبێت. لەم پنتەوە وەزیفەیەکی گرنگی گوتاری ڕۆشنبیریی بریتی دەبێت لە کارکردن لەسەر ئەو هەقیقەتانەی کە بەپەراوێزکراون، فەرامۆشکراون، نەبینراون، نەبیستراون، نەیارن یان هەن و (پەی)یانپێنابرێت یان کۆنترۆلکراو و ئاراستەکراون

لێرەوە دەچینە ناو گرنگترین کایەی گوتار، ئەویش قسەکردن و نووسینە لە سەر هەردوو کایەی هەقیقەت و دەسەلات. بۆیە سانایییە بڵێین کە یەکێک لە وەزیفە جەوهەرییەکانی ڕۆشنبیر ئامادەبونێتی لەناو کۆی ئەو فەزا کۆمەلایەتی و سروشتی و کولتوورییانە (فیکر، ئەدەب، وێنەکێشان، موزیک...هتد) کە ئەو لە ڕێگای زانستە جیاجیاکان و میتۆدەکانیانەوە ڕاڤەیاندەکات، یان لە ڕێگای زمان و ڕەنگ و ئێستاتیکاوە بەیانیان دەکات.

ڕۆشنبیر و گوتاری بەرگریکردن

بە گرنگی دەزانم لەسەرەتادا هێما بۆ ئەو دەرئەنجامە بکەم کە دەکرێت لە پاشکۆی ئەم چەند سەرنجەی سەرەوەدا دەستمانکەوێت؛ ئەویش ئەوەیە کە کاری ڕۆشنبیر تەنها ڕەخنەگرتن نییە، وەکی هەندێک بە چەوتی ئەم تەفسیرە بە پۆزەتیڤ و نێگەتیڤ دەخەنە پاڵ ڕۆشنبیرەوە، چونکی ڕۆشنبیر لەو چرکەساتەی لە ڕاستییە ئەپستراکتەکان دەکۆڵێتەوە و بەیانی میکانیزمەکانی بزوتنەوەی کۆمەلایەتی دەکات یان هەڵوێستێکی ڕەخنەیی مرۆڤدۆستانە وەردەگرێت کاتێک دەسەلاتداران داواکارییەکی ترسناکی لێدەکەن، یاخود لە لێکۆڵینەوەیەکی زانستی دەگاتە دەرئەنجامێک کە دژ بە تابووە سیاسی یان ئایینییەکانە هتد...، ئا لەم دۆخانەدا ڕۆشنبیرە کە ڕاستەوخۆ بە ڕووی ئەو دەسەلاتەدا دەتەقێتەوە، کە بانگەشەی پاوانکردنی ڕاستییەکان دەکات. بۆیە ئەو شەڕە ئەبەدییەی

نێوان ڕۆشنبیر و دەسەڵات لەسەر هەقیقەت، بە مۆدێلە (ئەفلاتون)ییەکەشی نەک هەر کۆتایی نایەت، بەڵکو دەکەوێتە قەیرانێکی قووڵی ڕەوایەتیشەوە (شەرعییەت)، کاتێک کە دەسەڵاتدارێتی دەداتە دەست فەیلەسوفان. کێشەی سیاسی جەوهەریی بۆ ڕۆشنبیر لەوەدا نییە بەدوای ئەو ئایدۆلۆژیا ڕاستەقینەدا بگەڕێت بۆ ئەوەی زانست لە تەنیشتیەوە ئیشبکات، بەڵکو کێشەی سەرەکی لەوەدایە کە سیاسەتی هەقیقەت و ئێستاتیکا بناسێنێ و بسەلمێنێ. سیاسەتی هەقیقەت مانای گۆڕینی جۆری بیرکردنەوە ناگەیەنێت وەکو ئەوەی لای هەموو ئایدۆلۆژیستێک دەبینرێت، کاتێک دەخوازێت ببێت بە ماشینێکی کولتووری بۆ دروستکردنی «مرۆڤی نوێ»، واتە مرۆڤێک لە وێنەی خۆی، بەڵکو پتر مانای گۆڕینی ئەو سیستەمی بەرهەمهێنانی هەقیقەتە دەگەیەنێت کە لە ئاستی کۆمەڵایەتی و دەزگایی و ئابووریدا هەقیقەتی نەگۆڕ بەرهەمدەهێنن. لێرەدا یەکێکی وەکو فۆکو لەو ئاڵۆزییەی وەزیفەی ڕۆشنبیر ئاگادارمان دەکاتەوە دەڵێت: «بێهوودەیە گەر کاری ڕۆشنبیر لەوەدا بەرجەستەبکەین و بڵێین وەزیفەی ڕۆشنبیر بریتییە لە ڕزگارکردنی هەقیقەت لە دەسەڵات، چونکی هەقیقەت بۆخۆی دەسەڵاتە...». (هـ. س. پ. لاپەڕە ٢٩) کاتێک دەسەڵاتدارێتی فەزای هەقیقەت لە ڕێگای یاسا و دەستوورەوە کۆنترۆڵدەکات، ڕۆشنبیر لە ڕێگای ئێتیکی (ئەخلاق) پیادەکردنییەوە هەوڵدەدات ئامادەبێت و بەرگری لێبکات، کاتێک دەسەڵات بە ناوی بەرژەوەندی نەتەوە و دەوڵەتەوە ناڕەواترین تاوان بەرامبەر بە تاک و گروپەکانی ناو کۆمەڵگا دەکات و دەرگاکانی ڕەخنە دادەخات، ڕۆشنبیر لەپەنجەرەی بەرگریکردن لە بەها و نۆرم و نرخە جیهانگەراییەکانی مرۆڤەوە دێتەژوورەوە. ئالێرەدا ئەو ڕۆڵە ڕەخنەییەی ڕۆشنبیر بەرجەستەدەبێت.

جێی خۆیەتی لێرەدا، بۆ بەرجەستەکردنی ئەم بۆچوونەی سەرەوەمان چیرۆکەکەی (تۆلستۆی) لەگەڵ کابرای ئەفسەردا بهێنینەوە. جارێکیان ئەفسەرێک، بە تێهەڵدان و ئیهانکردن سزایەکی توندی سەربازێک دەدات، چونکی لەکاتی ڕێپێواندا لە ڕیزەکەدا دەردەچێت و بەو جۆرە ڕێکوپێکی ڕیزەکە تێکدەدات. تۆلستۆی پرسیارێک ئاڕاستەی ئەفسەرەکە دەکات و لێیدەپرسێ: تۆ بۆچی ئەم کارە بەرامبەر بە برایەکی مرۆڤی خۆت دەکەیت؟ ئایا نازانیت کە ئەم کردەیە دژ بە پرنسیپەکانی ئایین و خۆشەویستییە بۆ مرۆڤ...؟ ئەفسەرەکەش لە وەڵامدا لە تۆلستۆی دەپرسێ: ئایا جەنابتان ڕێساکانی لەشکرتان نەخوێندۆتەوە؟ (بڕوانە ڤۆلفگانگ م. ف: ١٩٩٥، لاپەڕە ٨)دەشێ ئەم نموونەیە ئەو حاڵەتەمان بۆ بەرجەستە بکات کە ڕێساکانی دەسەڵات و بەهاکانی مرۆڤ هەمیشە لە نێوان دوالیزمی سنووربۆدانان و بێسنووریدا هاموشۆدەکات. لە کاتێکدا دەسەڵاتێک بۆ بەرگریکردن لە ڕێکخستنی خۆی، پەنادەباتە بەر پرنسیپگەلێکی دیاریکراو کە دەشێت ماناکانی مرۆڤبوون تیایدا پێشێلبکرێت، بەرامبەر بەوەش بەهایەکی جیهانگەرایی دێت و ئەم پرنسیپە دەخاتە ژێر پرسیارەوە. کاتێک یەکێکیان لە فۆرمی نەتەوەیی، سەربازی یان حیزبی دێت و بەرگری لە سنوورەکانی بەرژەوەندی خۆی دەکات، ئەوسا لە ناو چوارچێوەی دەوڵەتی نەتەوەیی بێت، یان دەزگایی یان ئایدۆلۆژی، دەبینین بەرامبەر بەمەش ڕێسا و نۆرم و بەهای ترمان هەیە کە لە دەرەوەی ئەم سنوورانە بەرگری لە بەهاو نرخەکانی مرۆڤ دەکەن. واتە دەتوانین بڵێین ئەو بەهایانەی کە ڕۆشنبیران بەرگری لێدەکەن «بێ ـ کات» و «بێ ـ شوێن»ن و لە هەموو سەردەم و لە هەموو شوێنێکدا دەتوانرێت بخرێنە گەڕ و بکەونە ململانێوە لەگەڵ بەها و ڕێسا سنووردارەکان. (بڕوانە: هـ. س .پ، لاپەڕە ٧ بۆ ١٩)

ڕۆشنبیری ڕەخنەیی کەسێکە کە دەشێ ئەو چرکەساتانە باشتر بناسێت کە دەسەڵات تیایاندا ترسناک و ڕوخێنەرە یان بەرهەمهێنەر و بنیاتکەرە. ئەو بۆ ئایدیۆلۆژیستەکان و ئەندازیارانی دەسەڵات ئەو گێرەشێوێنەیە کە شەرعییەتی پاوانکردنی هەقیقەتیان لێدەسەنێتەوە، چونکی بەرگری لە فرەکولتووری و فرەدەنگی سیاسی و فیکری و ئێستێتیکی ناو کولتووری کۆمەڵگا دەکات، کاتێکیش دیکتاتۆرێتی و تۆتالیتاریزمیش کەناڵەکانی ئازادی تاک و گروپەکان دەخنکێنێ، ئەو دەبێتە وێژدانی ئەو میللەتە لە زیندان یان لە هەندەران. ڕۆشنبیر ئەو کەسەیە، وەکی سارتەر دەڵێت کە

«سوء ئیستیفادە لە ناوداریتییەکەی دەکات»، و «خۆی تێکەڵ ئەو شتانەش دەکات کە ئەو کاری بەسەریانەوە نییە»، بۆیە ڕۆشنبیران هیچ کاتێک جێگای متمانە نین بۆ دەسەڵاتداران و لە ڕێزی یەکەمی ئەو کەسانەن کە لە سیاسەتی پاکژکردنەوەی کۆمەڵگادا، سەر و قەڵەمیان دەقرتێنرێت. ڕۆشنبیر ئەو مرۆڤە سەربەخۆیەیە کە پێمان دەڵێت: لەکوێ ململانێی فیکریی کراوە هەبێت، لەوێندەر گوتاری بەرپرسیارێتی هەیە، لە کوێ کێشە هەبێت، لە وێندەر چارەسەر هەیە. ڕۆشنبیر ئەو زەنگەیە کە دوالیزمی شادی و ترس لێدەدات. ئەو لە دەمی (برێشت)ـەوە پێماندەڵێت: «گێلێتی کەی ئاستێکی گەورە و سامناکی لە خۆیگرت، ئەوکاتە دەبێتە حاڵەتێکی نادیار و نەبینراو». ئەو لە زمانی (پاسکال)ـەوە ئاگادارماندەکاتەوە و دەڵێت: «گەر دەتەناوێ بەعەقیدەبن، ئەوکات دەبێت خۆتان گێلبکەن»... هتد. واتە کەی گێلێتی بوو بە گوتاری باو، کەی بەعەقیدەکردنی کۆمەڵگا بۆ بە ستراتیژی یەکڕەنگکردنی بیرکردنەوە و بڕوا، گێلێتی بەرهەمدێت. سەروەرێتی ئەم دۆخەش لە نەبوونی ڕەخنەدایە، واتە گەر ڕەخنەگرتن ئامادەنەبێت ئەم حاڵەتی گێلێتییە، یان گێلکردنە چەندە ڕەهەندێکی گەورە لەخۆیبگرێت ببێت بە بڕوایەکی کۆیی، ئەوەندەش نەبینراو و نادیار دەبێت و بەوجۆرەش مۆرکێکی ئاساییبوون بەخۆی دەبەخشێت. بۆ نموونە سەرتاپاگیربوونی ئایدۆلۆژیای نازیزم لە ناو کۆمەڵگای ئەڵمانیدا ئەو حاڵەتە ترسناک و نادیارەی گێلێتیمان بۆ بەرجەستەدەکات، کە عەقیدەی نازیزم لەناو کۆمەڵگای ئەڵمانیدا چاندی. بۆیە دەبێت لەگەڵ (بۆردیۆ)دا بڵێین ڕۆشنبیر چاودێریکەرێکی ڕەخگرانەی ڕاستییەکانی ناو کۆمەڵگایە. گەر ئەم خەسڵەتەشی نەبوو، ئەوا گێلانە ئەچێتە ناو عەقیدەکانەوە، وەکی چەندان ڕۆشنبیری گەورە لەگەڵ حیزبە کۆمۆنیستەکاندا کردیان و بوون بە «پێشڕەوی چینایەتییان». سەرەڕای ئەم خەسڵەتە چاودێریکەرەشی، ڕۆشنبیر خاوەنی پیشەیەکیشە کە (بۆردیۆ) بە کردەی «مامان»ێتی ناونووسیدەکات. با بزانین «مامانێتی» لە دیدی بۆردیۆدا مانای چییە؟ مامانێتی ئەو چرکەساتەیە کە ڕۆشنبیر تیادا لەو حاڵەتە (سۆکرات)ییە ئاگادارماندەکاتەوە کە «مامان» دەشێت خۆشی منداڵی ببێت، بۆیە دەبێت لەبوارەکەی خۆی پسپۆڕبێت، ئەگینا «ڕۆشنبیر ـ مامان» دەشێت هەم مناڵەکە و هەم دایکەکەش بکوژێت. (بڕوانە: بۆردیۆ. ١٩٩١) بۆیە پسپۆڕێتی دەبێتە ئەو بوارەی کە ڕۆشنبیر دەتوانێت تیایدا بەدەسەڵات بێت. دەسەڵاتیش لێرەدا لە پێناوی دروستکردنی ژیان و ئیستاتیکای بووندا بەکاردەهێنێ.

کەم نین ئەو ئایدۆلۆژیانەی کە لە هەناوی خۆیاندا قینێکی قووڵیان بەرامبەر بە ڕۆشنبیر و ڕۆشنبیرێتیی هەڵگرتووە. بزوتنەوەی نازیزم لە ڕۆژئاوا و بەعسیزم لە دونیای خۆمان دەکرێت بە بەرجەستەترین حاڵەت لەقەڵەمبدەین. دیارە ئەم قینە هەمیشە لەپشت فۆرم و گوتاری ڕۆشنبیرئامێزانەوە خۆی دەشارێتەوە. بۆ ئەم ئایدۆلۆژیایانە ڕۆشنبیر ئەو چاویلکە لەچاوەیە کە هیچ ڕەگێکی قووڵی لەناو «گەل»دا نییە، نەیارە بە خواستەکانی گەل؛ ئەو شتانەشی باسی لێوەدەکات و لەسەریان دەنووسێ کەس لێیان تێناگات و دوورن لە ڕۆحی گەل و نەتەوەوە... لەم گۆشەنیگایەوە ئەم بوونەوەرە دەبێتە وێنەیەک کە هەڵگری هەموو توخمێکی ترسناکییە، دەشێت ببێتە شێوێنەرێکی بەها پاکژەکانی نەتەوە و هێنەری بیری نەیار و نامۆ بە واقیعی کولتووری و ڕۆشنبیریی نەتەوەیی. بەم جۆرە لە دوادەرئەنجامدا وێنایەک (تصور) بۆ ڕۆشنبیر دروستدەکرێت کە دەکرێت لە هەموو چرکەساتێک بە خائین و بێگانەپەرست و لە کۆتاییشدا وەکو دوژمنێک ببینرێت. کاتێک ڕۆشنبیر دەبێتە ئەو بوونەوەرە وێناکراوە، ئەوسات دەبێت بە ئامانجێک لە ئامانجەکانی دژایەتیکردن و تۆقاندن و ڕاونان. یەکێک لە سیاسەتە ڕۆشنبیرییەکان کە لە سیستەمە تۆتالیتێرەکاندا پیادەدەکرێت بریتییە لە بێماناکردنی فیکر و ڕۆشنبیر و ڕۆشنبیرێتیی. لەم جۆرە سیستەمانەدا ئەندامی حیزب، ئەمنێک، ئیستیخباراتێک یان سەربازێک پایەیەکی بڵندتر و بەرچاوتر لە ڕۆشنبیر وەردەگرن. لێرەوە ڕۆشنبیر دەچێتە ناو خانەی ئەو «کەمایەتی»یانەی (ئەوسا ئەتنی بێت یان ئایینی یاخود زمانەوانی یان ڕەگەزیی... هتد) کە لەگەڵ یاسا و ڕێساکانی «زۆربە»دا (لە دیدی دەسەڵاتداردا) یەکناگرنەوە. ئەو دەبێتە ئەو ڕەگەزەی کە ڕیزەکانی گەل و یەکێتی نەتەوە تێکدەدات (گەل و نەتەوە وەکو ئەو

چەمکەی کە فاشستێک یان نازیستێک یاخود بەعسیستێک کاریپێدەکات). ئەو شێوێنەری ئەو گەمانەیە کە ئایدۆلۆژیستەکان بۆ کۆمەڵگای دادەنێن. شێوێنەری ئەو ڕێسایانەیە کە ماناکانی مرۆڤی تێدا پێشێلدەکرێت. پێکۆڵکەری ئەو سیستەمەیە کە بەها گەردوونییەکانی تێدا دەسڕدرێتەوە. بە مانایەکی دی ڕۆشنبیر ئەو بوونەوەرەیە کە بە هەردوو کایەی پرسیارکردن و وەڵامدانەوە (تەدخول ـ Intervention) دەکات. (فۆلفگانگ م. ف: هـ. س. پ)

لەو نموونەیەی تۆلستۆیەوە بۆمان ڕووندەبێتەوە کە تەدەخول لە شێوەی پرسیار و وەڵام لەسەر بریندارکردنی مافی مرۆڤ، دەبێتە ئەو پیشەیەی کە دەدرێتە پاڵ ڕۆشنبیر و مرۆڤی خاوەنهەڵوێست. کاتێک ڕۆشنبیر دەبینێت کە مافی مرۆڤێک یان گروپێک پێشێلدەکرێت، ئەو ڕاستەوخۆ خۆی بە خاوەنی ئەو مەسەلەیە دەزانێت. ئەو پرسیار ناکات لەوەی ئایا ئەم مرۆڤە کوردە، جووە یان ئەمازیقی، لیبرالە یان ئیسلامییە یاخود مارکسی، چونکی بە تەنێ بریندارکردنی مافەکانی ئەو مرۆڤە یان ئەو گروپە لە ڕووی کۆمەڵایەتی یان سیاسی یاخود ئایینییەوە، گەواهی ئەوەن کە هەندێ ڕێسای گەردوونیی هەیە و دەسەڵاتداران نایانەوێت ببینن و ڕێزیلێبگرن.

بە دوو نموونەی ناو مێژووی سیاسی نوێی کوردستان بەرجەستەی ئەم بۆچوونەی سەرەوە دەکەم. دیارە هەڵوێستی هەندێ لە ڕۆشنبیران لە (٣١)ی ئاب و داگیرکردنی هەولێر چەندە لە دیدی حیزبییەوە ناوی پەرچەکرداری لێبنرێت، لای ڕۆشنبیرێک دەبێت بە بەشێکی ترسناکی گوتاری بەرگریکردنی حیزب لە سەروەری خۆی و کەوتنی مانای ئیجماعی سیاسی نەتەوەیی، لای یەکێکی دی دەبێت بە کوشتنی یادەوەری مرۆڤی کورد... هتد، واتە دەبێت بە گوتارێکی ڕۆشنبیری و سیاسی دەتوانێت خۆی لە گوتاری حیزبی جیابکاتەوە. یان هەڵوێستی هەندێ لە ڕۆشنبیرانی کورد لە شاری سلێمانی، بەرامبەر بە ڕووبەڕووبوونەوەی یەکێتی نیشتمانی دژ بە ئەندامانی پارتی کۆمۆنیستی کرێکاری دەچێتە ناو ئەو خانەیەی کە ڕۆشنبیران لە ئاستی جیاجیای بیروباوەڕی فیکری و ئایدۆلۆژی، کە هەندێکیان وەکی فیکر یان ئایدۆلۆژیا بە دوور یا نزیک لەگەڵ ئایدۆلۆژیای کۆمۆنیستەکاندا تەبا نین، بەڵام بەرامبەر کردەی کوشتنی چەند ئەندامێکیان، پشتئەستوور بە بەها دیموکراسییەکان، هەڵوێست وەردەگرن. بەگشتی دەبینین تەدەخولی ڕۆشنبیران لەسەر بریندارکردنی مافی مرۆڤ و ڕووداوە چارەنووسسازەکان پێشێلکردنی مافە دیموکراسییەکان هەمیشە دەبێتە خاڵێکی ناڕەحەتکەر بۆ دەسەڵاتداران.

گوتاری تاکحیزبی گوتارێکی ئەشیعە ئاسایە و دەیەوێت پێمان بڵێت کە ئەمە وێنەی ڕاستەقینەی کۆمەڵگایە، گوتاری ڕۆشنبیری سەربەخۆش گوتارێکی بەرگریکەرانەیە لە فرەدەنگی کۆمەڵگای سیاسی و مەدەنی و کولتووری هەمەڕەنگەکەی.

چەند تێبینییەک لەسەر ئیشکالییەتی پێناسی ڕۆشنبیر

فۆکو لە چاوپێکەوتنێکدا بەم جۆرە لەسەر ڕۆشنبیر دەدوێت.

«پرسیار: دەتوانن بڵێن کە ئەمڕۆ ڕۆشنبیران قسە زۆر دەکەن؟ لە هەموو بۆنە و نابۆنەیەکدا بە گوتارەکانیان گوتاربارانمان دەکەن؟

فۆکو: من وای بۆدەچم کە ڕۆشنبیر، ووشەیەکی غەریب بێت. ڕۆشنبیر ـ من تاوەکو ئێستا شتێکی لەو بابەتەم نەبینیوە. من خەڵکم بینیوە کە ڕۆمان دەنووسن، کەسانی ترم بینیوە کە لەگەڵ نەخۆشەکاندا کاردەکەن. خەڵکانێک، کە لێکۆڵینەوەی ئابووری دەکەن و هەندێکی تریان مۆزیکی ئەلیکترۆنی دادەنێن یان دەنووسن. من خەڵکانێکم بینیوە کە دەرس دەڵێنەوە، وێنەدەکێشن، خەڵکانێکی تریشم بینیوە کە تێیان نەگەیشتووم ئایا ئەوانە هیچ شتێک دەکەن. من ئەمانەم بینیوە، بەڵام ڕۆشنبیرم هەرگیز نەبینیوە. لەم بەینەشدا خەڵکانێکی زۆرم بینیوە کە دەربارەی ڕۆشنبیران دەدوێن. لە دوتوێی گوێگرتنێکی زۆرە توانیم وێنەک دروستبکەم، تاوەکو بزانم ئەم بوونەوەرە دەبێت

چی بێت. ئەمەش كارێكی سەخت نییە، رۆشنبیر ئەو كەسەیە كە تاوانی هەیە. تاوان لەسەر هەموو شتێك: تاوانی قسەكردن، بێدەنگبوون، هیچ نەكردن، خۆهەڵقورتاندن لەسەر هەموو شتێك... بەكورتی، لەو جێگایەی گەڕان لەدوای هەقدا هەیە، لەو شوێنەی حوكمدەرێت، سزادەرێت و دابڕاندن دروستدەكرێت رۆشنبیر ئامادەیە. من وای نابینم كە رۆشنبیر زۆر قسەدەكات، بۆ من ئەو بوونی نییە.» (بڕوانە فۆكو: ١٩٩٩، لاپەڕە ١٤)

وەكی روونە فۆكو لەم وەڵامەیدا ئیشكالییەتی پێناسی رۆشنبیرمان لە رۆژئاوادا بۆ دەردەخات. لە رۆژئاوادا رۆشنبیری جیهانگەرایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەم ئەو رۆشنبیرانەن كە پێكهاتێكی مێژویی تایبەتیان هەبوو، ئەو كەسانە بوون كە پڕ بە مانای ووشەكە (نووسەر) بوون و بەس. لەم گۆشەنیگایەشەوە وەكی كەسێ كە بەرگری لە دادپەروەری دەكات یاخود وەكی پیاوی یاسا و بەها جیهانییەكان دەناسرا یان خۆی دەناساند، واتە ئەو كەسەی دژ بە دیسپۆتیزم و بەكارهێنانی ناڕەوای دەسەڵات بوو وە جیهانگەرایی داد و یەكسانی لە فۆرمی ئایدیالەكەیدا بەرامبەر بە تەعەسوفییەتی دەسەڵات دادەنا. فۆكو ڕای وایە كە رۆشنبیر بە مانا سیاسییەكەی نەبا بە مانا سۆسیۆلۆژی و پیشەییەكەی، (واتە ئەو رۆشنبیرەی كە زانستەكەی و پسپۆڕێتییەكەی دەخاتە گەڕ بۆ خەبات لە پێناوی بەرگریكردن لە هەقیقەت)، لە سەدەی هەژدەهەمدا لە هەناوی یاسانا سەكانەوە دەردەچێت. ئەمانە ئەو كەسانەبوون كە مانا جیهانگەراییەكەی یاسا دادەنێن و یەكسانی مرۆڤ بەرامبەر بەو بەهایانە دەبینن. دیارە كەسایەتییەكی وەكو (فۆلتێر) بەڕای فۆكو ئەو نموونەیەیە كە دەچێتە ناو خانەی ئەم جۆرە رۆشنبیرەوە. سەدەی بیست و بە سیاسیبوونی ژیانی كۆمەڵگا لەسەر ئاستی جیهانی و دروستبوونی كایەی كۆمەڵایەتی نوێ، سەدەی ماڵئاواییكردنە لە فۆرمی ئەو جۆرە لە رۆشنبیری گەردوونیی. لەم دیدەوە مانای رۆشنبیر بەگشتی ئەو بوونەوەرە دەگرێتەوە كە لە خەباتدایە بۆ بیناكردنی «سیستەمێك لە هەقیقەت» یان بەلایەنی كەمەوە نزیكبوونەوەیە لە هەقیقەت. بە ڕای فۆكو (هەقیقەت) بە مانای كۆی ئەو شتانە نایەت كە دەبێت بدۆزرێنەوە، بەڵكو بە مانای ئەو رێسایانە دێت كە هەڵە لە هەقیقەت جیادەكەنەوە و بەو هەقیقەتیەش دەسەڵاتێكی تایبەتمەند دەبەخشێت. بەم چەشنە كێشەی سیاسیی رۆشنبیر لە زاراوەی (زانست/ئایدۆلۆژیا) نییە، بەڵكو لە زاراوەی (دەسەڵات/هەقیقەت)دایە. ئەمەش ئەو «رۆشنبیرە تایبەتمەندە» بەرهەمدەهێنێت كە لەم سەدەیەدا كاریگەری گەورەی بەجێهێشتووە. واتە گەر جاران زاناكان یان نووسەران تاكە رۆشنبیر بووبن كە لەناو بازنەی دەسەڵاتدا دەخولانەوە، ئەوا لە سەردەمی نوێدا گۆڕانكاری لە كۆی ئەم چەمكەدا رووددەدات و دەزگاكانی بەرهەمهێنانی فیكر بە تەنها لەو بازنە تەسكەدا ناخولێنەوە، بەڵكو دەچنە ناو دەزگا نوێكانی بەرهەمهێنانی زانست، وەكی لە نموونەی زانكۆدا بەرجەستە دەبێت یان لە سەردەمی ئێستاماندا لە فۆرمی رێكخراو و دەزگا كولتووری و فیكری و زانستی و هیومانییەكاندا بەرجەستەدەبێت و ئامانجیان بەرگریكردنە لە بەها دیموكراسییەكان و ماف و دادپەروەری و پێشكەوتن.

بە لەدایكبوونی ئەم چەشنە لە رۆشنبیر ماناكانی رۆشنبیر گۆڕانكاری گەورەیان بەسەردادێت. فۆكو ئەم چەشنە لە رۆشنبیران بە (رۆشنبیرانی تایبەتمەند) (spezifische Intellektuellen) ناونووسدەكات و بەرامبەر چەشنە كلاسیكییەكەی رۆشنبیران دایدەنێت كە ئەو لە زاراوەی (رۆشنبیرانی گەردوونی یان جیهانگەرا)دا (universelle Intellektuellen) بەرجەستەیدەكات.

بەم جۆرە ئێمە بەرامبەر بە كێشەیەكی ترین لە كێشەكانی وێنابەخشین بە رۆشنبیر. رۆشنبیر بەم مانایە پتر ئەو بوونەوەرە دەگرێتەوە كە لە كایەی سیاسەتدا ئامادەیە. لەو چركەساتەوە لەدایكدەبێت كە زانستەكەی دەخاتە خزمەتی هەقیقەت و بەرگریكردن لە هەق و بەها و مانا گەردوونییەكانی مرۆڤ. بۆ نموونە لەو چركەساتەوەی كە زانكۆ لەوە دەدەچێت كە لە ژێر هەیمەنەی دەسەڵاتێكی سیاسی كاربكات، رۆشنبیری تایبەتمەند بەرهەمدێنێت. هەموو ئەو بوارانەی زانست دەشێت لە چركەساتی بەرپرسیارێتییان و بەرگریكردندا هەڵوێستی رۆشنبیرانە وەربگرن. بەم شێوەیە چیدی

شەڕی دەسەڵات بەتەنها لەگەڵ یەک یان دوو نووسەر ـ ڕۆشنبیردا نییە، بەڵکو لەگەڵ کۆی ئەو هێزە کۆمەڵایەتییە لۆکالانەیە کە ئەم هێزە فیکرییانە کاری تیادادەکەن و لە خەباتدان بۆ گەورەکردنەوەی شانسی ژیانیان.

فۆکو ڕای وایە یەکەم ڕۆشنبیر کە لەسەر زانستەکەی ڕووبەڕووی سزادانی سیاسی بووبێتەوە بەهۆی ئەوەی کە خاوەنی زانستێکی تایبەتمەندە و پسپۆڕە لە بوارێکی تایبەتی زانستیدا و هەڵوێست وەردەگرێت، (ئۆپنهایمەر)ی زانای فیزیک بوو. لە کاتێکدا ئۆپنهایمەر هەڵدەستێت بە ڕەتکردنەوەی خواستی دەوڵەتی ئەمریکی بۆ برەوپێدانی بۆمبی هایدرۆجینی و بەم جۆرەش ئامادە نابێت بەم کارە ترسناکە هەڵسێت، چونکە پەی بە ئاکامەکانی ئەم کارە هیولاییە بۆ سەر دواڕۆژی مرۆڤایەتی دەبات و لەسەر ئەم بناغەیەش بەرپرسیارێتییەکەی وەکو زانایەک، لە ڕووی ئێتیکی (ئەخلاق) و سیاسییەوە دەبێتە ڕێگر لەبەردەم بە ئەرێ وەڵامدانەوەی بۆ ئەم داواکارییەی دەسەڵاتدارێتییە سیاسییەکە. بۆیە لە سەرئەنجامی ئەم هەڵوێستەیدا دادگاییدەکرێت و بە کۆمۆنیست تاوانبار دەکرێت. ئەم هەڵوێستە لە ڕووی زانستی و ئێتیکییەوە (ئەخلاق) کاریگەرییەکی سیاسی گەورە بەسەر مێژووی دوای خۆی بەجێدەهێڵێت و کۆی ئەو مانایانەش دەگۆڕێت کە دەشێت ڕۆشنبیر هەڵگری بێت.

فۆکو سێ چەشنمان لە تایبەتمەندێتی بۆ دیاریدەکات کە بەڕای ئەو ڕۆشنبیر هەڵگرێتی: یەکەمیان تایبەتمەندێتی چینایەتییەکەی (بۆ نموونە ئەو ڕۆشنبیرەی کە لە خزمەتی کاپیتالدا کاردەکات، یان ئەو ڕۆشنبیرە ئۆرگانییەی کە خۆی بە ڕۆشنبیری پرۆلیتاریا دادەنێت). دووەمیان تایبەتمەندێتی ژیان و دۆخ و مەرجەکانی کارکردنە کە ڕۆشنبیرێک ئیشی تێدا دەکات (شوێنی دیراسەکردن، تاقیگە، لە زانکۆ... هتد). سێیەمیان تایبەتمەندێتی سیاسەتی هەقیقەت لە کۆمەڵگای ڕۆژئاواییدا. (بڕوانە فۆکو: ١٩٩٩، لاپەڕە ٢٢ بۆ ٧٣)

بە پێی ئەم بەم بۆچوونە دەتوانین بڵێین ڕۆشنبیرمان هەیە بە مانا ئایدۆلۆژی ـ دەزگاییەکەی، ڕۆشنبیرمان هەیە بە مانا سۆسیۆلۆژییەکە و پیشەییەکەی، ڕۆشنبیرمان هەیە بە مانا ئەپستیمییەکەی. لەم گۆشەنیگایەوە ڕۆشنبیر مانایەکی سیاسی لەخۆیدەگرێت، بەبێ ئەوەی سیاسەت بکات، ئەو بوونەوەرەیە کە ڕۆڵێکی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی و سیاسی هەیە لە بەرهەمهێنانی گوتاردا.

ئەمە بەکورتی و بە چڕی کۆی ئەو وێناکردنە پراکسیسییەیە کە ڕۆشنبیر لەئاستی بەرهەمهێنانی گوتاردا دەتوانێت هەڵگریبێت. بەڵام با بپرسین ئایا شوێنگە و خەسڵەتەکانی ڕۆشنبیر لە ڕۆشنبیرێتی کوردیدا چییە؟ ئایا ڕۆشنبیری ئێمە گوتاری تایبەت بەخۆی بەرهەمهێناوە؟ ئایا لە واقیعی ڕۆشنبیریی ئێمەدا دەتوانرێت گوتاری ڕۆشنبیری لە گوتاری سیاسی جیابکرێتەوە، یان گوتاری ڕۆشنبیر لە گوتاری حیزب جیابکرێتەوە؟

چەند سەرنجێک لەسەر ئیشکالییەتی بەرهەمهێنانی گوتار لە ڕۆشنبیریی کوردیدا

کاتێک دێینە سەر بابەتی دیاریکردنی شوناسی ڕۆشنبیری کورد، ڕووبەڕووی زیاد لە پێناسێک دەبینەوە. ڕاستییەکی زمانەوانی نەشاراوەیە لەناو کولتووری ئێستای کوردیدا، کە زاراوەی ڕۆشنبیر یان ڕۆشنفکر مانایەکی پۆزەتیف لەخۆیدەگرێت. ئەم دەستکەوتەشی ئاکامی هەندێ هۆکار و گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسین. بۆ نموونە ئێمە لە سەردەمێکدا شێخ و مەلا و میرزامان هەبوو کە تاکە خوێنەوار و پێشڕەوی ئایینی و سیاسی و ئەدەبی ناو کۆمەڵگای کوردی بوون. لە کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەمەوە چەشنێکی نوێمان لە ڕۆشنبیران بۆ دروستدەبێت کە چیدی لە مزگەوت و حوزەی ئایینییەکانەوە دەرناچن، بەڵکو لە دەزگاگەلێکی نوێوە کە بەرهەمی مۆدێرنەیە، وەکو قوتابخانە و زانکۆ و پەیمانگاکان. ئەم جۆرە ڕۆشنبیرە نوێ و تایبەتمەندە لە دوای

جەنگی جیهانی دووەمەوە، هێدی هێدی جێگا بە ڕۆشنبیری تەقلیدی چۆڵدەکات و دەبێتە «گروپێکی ستراتیژی» نوێ لەناو کۆمەڵگای کوردیدا. واتە لە کاتێکدا لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتووی وەکی کۆمەڵگای کوردی، (شێخ و مەلا و فەقێ و میرزا) تاکە خوێنەوارانی ئەم میللەتە بوون، بۆیە نەک بەتەنها وەکو ڕۆشنبیری کۆمەڵگا تەماشادەکران، بەڵکو ڕۆڵێکی ستراتیژیشیان لە ئاستە سیاسییەکەیدا هەبوو. بەڵام کاتێک خوێندەواری دەبێتە بەشێک لە سیستەمی خوێندن و منداڵانی دەوڵەمەند و هەژارانیش توانای خوێندنیان دەبێت، ئیدی ئەو پەیوەندییە توندوتۆڵەی نێوان خوێندەوار و ڕۆشنبیر لە کۆمەڵگای ئێمەدا دەپچڕێت. واتە هەموو کۆلکە خوێندەوارێک بە پێویست شوناسی ڕۆشنبیری پێنابەخشرێت، وەکی لە ڕابردوودا هەیبوو.

لە ئاستی سیاسییەکەشیدا ئێمە ڕەچاوی ئەو دیاردەیە دەکەین کە بە دروستبوونی ئەم گروپە ستراتیژییە نوێیە لە شاری کوردی، گوتاری نوێش بەرهەمدەهێنرێت و دەزگای مۆدێرنیش دروستدەکرێت بۆ ئەوەی بەرجەستەی خواستە نوێیەکاننی تێدا بکرێت؛ ئەوسا لە ئاستی فیکریدا ڕۆژنامە و چاپەمەنی دروستدەبێت، لە ئاستی هونەریدا گروپ و ڕێکخراوی نوێ دروستدەبێت، لە ئاستە سیاسییەکەشیدا، گەر بڕێکی زۆری درێژکراوەی ئەم دوو کایەیە نەبێت، ئەوا لەناو دەزگای کۆمەڵە و حیزبی مۆدێرندا خۆی بەرجەستەدەکرد.

لێرەوە ئەو پەیوەندییە توندوتۆڵەی گوتاری نەتەوەیی و ڕۆشنبیرانی تایبەتمەند و پسپۆڕ دروستدەبێت. ڕۆشنبیر (ئەدیب، هونەرمەند، نووسەر، دەرچووانی زانکۆ و پەیمانگاکان... هتد) دەبن بە هەڵگری گوتاری نوێگەریی و پرۆسەی بەسیاسیکردنی فەزای ژیان دەخەنەگەڕ و دەبن بە نووسەر و قسەکەری خواستەکانی میللەت، دەبن بە دروستکەری فۆرمی نوێ لە دەزگای ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری.لەم چرکە ساتەوە پەیوەندییەکی ئۆرگانی لە نێوان ڕۆشنبیر و بە سیاسیکردنی ڕۆشنبیرێتی دەستپێدەکات.

من وایدەبینم ئەمە یەکێکە لەو هۆکارانەی کە تاوەکو ئێستا ڕۆشنبیرە سیاسییەکانی حیزبیی بە بەدگومانییەوە تەماشای ئەو دەرکەوتە فیکریی و فەلسەفییانە بکەن کە لە لایەن ڕۆشنبیرانی نوێوە دروستدەبن و ترسی دوژمنایەتیکردنی دەسەڵاتیان تیادادەبینن، بەوەی کە لەو ئاستەدا نەمێنێ و هەنگاو بەرەو بەسیاسیبوون بنێت. ئەمە ترسێکە و سەرچاوەکەی لەو وەزیفە سیاسییەدا بەرجەستەدەبێت کە ڕۆشنبیر لە مێژووی سیاسی ئێمەدا هەڵگری بووە. دیارە من لە شوێنی تر لەسەر مانا سۆسیۆلۆژی و ڕۆڵە سیاسییەکان و ململانێی هەردوو «گروپی ستراتیژی شار و لادێ»، لەناو کۆمەڵگای کوردیدا قسەمکردووە، بۆیە مەبەستمە لێرەدا بەم چەند سەرنجە لەسەر پێشکەوتنی مانای ڕۆشنبیر بوەستم، چونکی وایدەبینم بابەتێکی سەربەخۆیە و پێویستی بە توێژینەوەی مێژوویی و سیۆسیۆلۆژی گەورەتر هەیە. بەڵام ئەوەی لێرەدا پتر مەبەستمە، دیاریکردنی هەندێ سێمای هەنووکەیی ڕۆشنبیر و دۆخی ڕۆشنبیریی کوردییە.

بە گشتی دەتوانم بڵێم، دوو حاڵەتی سامناک ڕووبەری ڕۆشنبیریی کوردیی پاوانکردووە. یەکەمیان بریتییە لە نەبوون یان غیابی ئیشکالییەتی فیکریی. دووەمیشیان بریتییە لە داگیرکردنی کایەی ڕۆشنبیریی لەلایەن سیاسەت ـ حیزبەوە، یان بە مانایەکی دی بەسیاسیکردنی کایەی ڕۆشنبیریی و مۆنۆپۆڵکردنی لەلایەن حیزبەوە، واتە ستراتیژی پەلکێشکردنی هەموو گوتارەکان بۆ ناو گوتاری ململانێکانی حیزب. هەردوو ئەم حاڵەتەش یەک بەرهەمیان هەیە، ئەویش ونبوونی بەرهەمهێنانی گوتارێکی ڕۆشنبیریی سەربەخۆی زانستییە. ئەم دۆخەش وادەکات ئەو ئیشکالییەتانەی دروستدەکرێن یان هەن، دوور و نزیک پەیوەندییان بە بەرهەمهێنانی مەعریفییەوە نەبێت. با چاوێکی خێرا بە هەندێ لەو ئێستگایانەدا بخشێنین کە لە مێژووی نوێماندا کەم تا زۆر بوونەتە ڕووداوی ڕۆشنبیری. لە ڕۆشنبیریی کوردییدا، وێنەی چەندان گفتوگۆمان هەیە کە بە هیچ کلۆجێک ناکرێت بە بەرهەمهێنیی مەعریفی و دروستکەری گوتاری زانستیی لەقەڵەمبدرێن، لە

ناوەڕاستی نەوەدەکانەوە شەڕی ناوخۆیی کوردستان چەندان «نووسەر ـ ڕۆشنبیر» بەرهەمدەهێنێ، ئەوانەی کە «هەڵوێست» بەرامبەر بە حیزبەکان وەردەگرن. دیارە لێرەدا مەبەستم لەوە نییە کە خودی هەڵوێستوەرگرتن کردەیەکی نادروستە، بەڵکو مەبەستم لەوەیە کە درامای ئەم جۆرە کەسانە لەوەدایە کە خودی «ڕووداو»ەکە خۆی دەبێتە هۆکاری دروستبوونی ئەو فیگورانەی کە سیفەتی «نووسەر»یان پێدەدرێت، نەک نووسین و لێکۆڵینەوەکانیان. پاشان ئەو حاڵەتی هەڵوێستوەرگرتنە کە ئەوان تیایدا کاردەکەن زۆربەیان بەرهەمدێنی «گوتاری جنێو»ن (گەر بتوانین ئەم زاراوەیە بەکاربهێنین) بە سەرکردە سیاسییەکان یان موهاتەراتی سیاسی و شەڕفرۆشتنە بە هێزە سیاسییەکان و هەندێ جاریش هەڕەشەی دروستکردنی هێزی ئەڵتەرناتیڤیان لێدەکردن، وەکی ئەوەی کوردی بەدبەخت حیزبی کەم بێت! لەڕاستیشدا ئەم چەشنانە لە «نووسەر» لە گەمەی پێشبڕکێی پۆلگیری (ئیستیقتاب) «ڕۆشنبیران» لە نێوان هێزە سیاسییە کوردییە جیاوازەکان، بە جۆرێکی مشەخۆرانە سوودیان وەرگرتووە و هەر ئەم ململانێیەش دروستیکردوون. من وایدەبینم دیاردەی دروستکردنی ڕۆشنبیر لەلایەن دەزگای ڕۆشنبیریی حیزبییەوە کاریگەریی نێگەتیڤی بۆ سەر ئەم حاڵەتە کارەساتاوییەی ڕۆشنبیریی کوردی دروستکردووە. بۆ نموونە لە قۆناغێکدا کە شەڕی ناوخۆیی کوردستان بازدەداتە ناو سنووری شەڕی حیزبە کوردییەکان لەگەڵ حیزبی پارچەکانی دی، دەزگایەکی وەکو تەلەفیزیۆنی «مێد. تی. ڤی.»یش دەبێتە کارگەی بەرهەمهێنی «ڕۆشنبیری خاوەنهەڵوێست» و سەکۆیەک بۆ «خوتبەدان» نەک بەرهەمهێنانی «خیتاب ـ گوتار»، وەکو هەندێ لە تێنەگەیشتنەوە تێکەڵاویاندەکەن. لە سەرەتادا شەڕی نێوان پ.ک.ک. و هێزە کوردییەکان و پاشان وەکو هەموو دەزانین، هاوکێشەکان دەگۆڕێن و دەبێت بە شەڕی نێوان پ.ک.ک و پ.د.ک. ئەم دەزگایە لە قۆناغی جیاجیادا چەندان «ڕۆشنبیر ـ ڕۆژنامەنووس»ی دروستکرد، بۆ ئەوەی بێنە سەر تەلەفیزیۆنەکەیان و لە قۆناغی یەکەمدا قسە بە هەردوو حیزبەکەی کوردستانی باشوور بڵێن و لە قۆناغی دواییشدا لایەنی لایەکیان بگرن و لایەنەکەی تریش ناوزڕبکەن. ئەم ڕووداوە تراژیدییانەی نێوان حیزبە کوردییەکان بەردەوام «ڕۆشنبیری بەپەلە»یان بۆ بەرهەمدەهێناین بۆ ئەوەی شەرعییەت بە کردە سیاسییەکانیان و پڕوپاگەندە حیزبییەکانیان بدەن.

جگە لەم جۆرە «نووسەر»انە، ڕۆشنبیریی ئێمە خاوەنی چەشنێکی تری تراژیدییانەی «نووسەر ـ ڕۆشنبیر»ە. ئێمە خاوەنی نووسەرگەلێکین کە ڕادەی ڕۆشنبیرێتییان لە بیرکردنەوە و ئیجتیهاد گەیشتۆتە ئەوەندە ئاستێکی «پەپوک»ییانە (بائس) کە لە پێناوی بەشداربوونیان لە بەرهەمهێنانی «ڕووداو»دا پێشنیاری دروستکردنی «کارەسات» دەکەن، بۆ نموونە تەقلیدکردنی فۆرمی «خۆسووتاندن» وەک کەرەسەیەک بۆ هەڕەشەکردن و لە هەمانکاتیشدا نائومێدییەک بەرامبەر بە شەڕی ماڵوێرانکردنی ماڵی کورد لەلایەن «حیزبە شەڕانگێزەکان»ییەوە، هەروەکو هەندێ ڕۆشنبیر لە شاری هەولێر پێیهەڵسان. ئەمە ئەو دیوە دراماتیکییە کاریکاتۆرییەی نەتوانینی ڕۆشنبیری ئێمەیە لە قسەکردن و نووسین لەسەر ڕووداوەکان، یان نەتوانینی خوێندنەوەیان بۆ ڕووداوەکان بەرجەستەدەکات. بۆیە لەبری دروستکردنی گوتارێک لەسەر ئەو ڕووداوە، لەبری قسەکردن و نووسین لەسەر ڕووداو، لەبری بەرهەمهێنانی فەنتازیای «شەڕی مەدەنی» دژ بە «شەڕی چەکداری» و لەبری خوڵقاندنی لۆژیکی دیالۆگ بەرامبەر بە لۆژیکی شەڕ، دەبینین ئەوانە خودی خۆیان دەکەن بە گوتاری ڕووداوێک، بە قسەلەسەرکراوێک، کە لە هەڕەشەی خۆسووتاندندا بەرجەستەدەبێت. ئەمە ئەو بەدحاڵیبوونەیە کە ڕۆشنبیری کوردی تیادەژی.

با لەسەر ڕوویەکی تری نوێی ئەو تراژیدیایەی نووسەر لە ڕۆژنامەگەریی کوردی قسەبکەین. دیارە کۆی ئەم بابەتە قسە لەوە زۆرتر هەڵدەگرێت لەوەی لە دووتوێی ئەم چەند سەرنجەدا باسی لێوەدەکەم. ئێمە لە کوردستان لەشکرێکی گەورەمان لە ڕۆشنبیر و ڕۆژنامەنووسانی حیزبی هەیە؛ ئەوەی بابەت نییە بۆ ئەم ستافە ڕووداوەکانی ناو کۆمەڵگایە وەکو گشتێک و سنووربەندکردنی دەنگوباسەکانە لەناو جوگرافیای دەسەڵاتدارێتی حیزبدا، وەکی ئەوەی بەتەنها ئەوانە ڕووداوبن کە

لەناوچەکانی خۆیان بیریان لێدەکرێتەوە و دەکرێن بە بابەت و نووسین، چونکی ستراتیژی ڕۆشنبیریی حیزب پێیاندەڵێت: ڕووداوەکانی دی دەبێت بخرێنە ناو ڕەفەکانی بابەتە فەرامۆشکراو و لەیادکراوەکانەوە. بۆیە ڕۆژنامەگەریی ئێمە ئەوەندەی تەعبیر لەو پێچ و پەنایانەی بیرکردنەوە دەکات، کە بەرهەمێکی ڕاستەوخۆی گوتاری حیزب خۆیەتی لەنێو کۆمەڵگا، ئەوەندە تەعبیر لە خودی کردەی بیرکردنەوە ناکات لەسەر بیرلێکراوەکان و بابەتەکان یان ڕووداوەکان. بیرلێکراوەکان لای ئێمە هەمیشە «ئەوی دی»یە یان «حیزبە نەیارەکە»ی ئەولا یان ئەملایە. بۆیە «بیرلێکراوە» و «ڕووداو» ئەوەندی کایەیەکی گوتارئامێزیی حیزبییە، هێندە کایەیەک نییە لەناو کایەکانی ناو کولتوور و کۆمەڵگا. هەواڵی ڕووداو یان ڕووداوەکان لە ناوچەی سلێمانی، هەولێر یان دهۆک لە کەناڵەکانی تری دەنگوباسەوە، یان لە ڕێگای ڕۆژنامەی (الزمان) یان (الحیاة)ـەوە دەگات یان دەگەیەنرێت بە ناوچەکانی یەکدی، لە کاتێکدا ڕۆژنامەنووسمان هەیە کە بە قاچاغ دەچێت (یان دەنێردرێت؟) بۆ لوبنان، بۆئەوەی ڕاپۆرت لەسەر بەیروت بنووسێت! ئایا ئەم حاڵەتانە بەرجەستەی ئەو تراژیدیایە ناکەن کە ڕۆژنامەگەریی نەتەوەیی کوردی تیای دەژی؟! خۆ گەر تەماشای یەکێک لە دەرئەنجامە کارەساتاوییەکانی ئەم جۆرە سیستەمە لە بەرهەمهێنانی فەرهەنگی حیزبیش بکەین، دەبینین لە دەستکاریکردنی زمان و کردنی بە زمانێکی حیزبیدا بەرجەستەدەبێت. بۆ نموونە لە وێنەی بوونی ڕەگەزی مێ لە لایەکیان بە «ئافرەت» و لەلایەکی تریان بە «ژن»... یان لە کوردستانی باشووردا سالانی ساڵە زاراوەی (ڕاپەڕین)مان هەیە بۆ دخێکی دیاریکراوی شۆڕشگێڕانەی کۆمەڵایەتی، کەچی حیزب لە بەشی باکووری کوردستان دێت و زاراوەی تایبەت بە خۆی دادەتاشێت و دەقاودەق لە تورکییەکەوە وەریدەگێڕێت و ناویدەنێت (سەرهەڵدان)... هتد.!

دیارە نموونەکان لەوە زۆرترن کە ئێمە بتوانین یان مەبەستمان بێت لێرەدا ڕیزبەندیانبکەین. بۆ ئەوەی لەم چەند سەرنجەدا ڕێگا لە تێفکرینی هەڵە بگرم، بە ڕاشکاوییەوە دەڵێم: باسکردنی ئەم ڕاستییانە کەمکردنەوەی کاری ڕۆژنامەگەرێتی حیزبیی نییە، بەڵکو جیاکردنەوەی ئەو ڕاستییە زۆر سانایەیە لەناو جیهانی ڕۆشنبیریدا کە ڕۆشنبیرێتی و ڕۆژنامەگەریی حیزبی، بە حوکمی ستراتیژی ڕۆشنبریی حیزب، ناتوانێت وەزیفەکانی ڕۆژنامەگەریی سەربەخۆ پڕبکاتەوە و ببێتە ڕۆشنبیریی کۆمەڵگا وەکو دەربڕێکی ڕایگشتی و گوێزەرەوەیەکی بابەتییانەی ڕووداوەکانی کۆمەڵگا. گەر هاتوو ئەم بانگەشەیەشی کرد، ئەوا دەبێت باس لە چەندان ئەگەری ترسناک بکەین کە ئێرە جێی مشتومڕیان نییە. ئەو وەهمەی دەزگای ڕاگەیاندنی حیزب بۆ ڕایگشتی دروستیدەکات بەوەی کە کەناڵەکانیان دەبڕی ڕایگشتی کوردییە، لەسەر ئەو سنوورە وەهمییانە کۆتایی پێدێت کە خۆیان لەناو خاکی کوردستانی ئازاددا دروستییانکردووە. لێرەوە حیزب و دەزگاکانی بڵاوکردنەوەی دەبێتە بکەرێکی هەمیشەئامادەبوو لەناو گراماتیکی ژیانی کۆمەڵایەتی ئێمە و دەتوانێت هەیمەنەی ڕۆشنبیریی خۆشی بەسەر فەرهەنگی کۆمەڵگادا بسەپێنێ و ئاڕاستەکانیشی دیاریبکات. خۆ ئەگەر تەماشای زۆربەی ڕۆژنامەکانی دەرەوەی وڵاتیش بکەین، دەبینین تەنها ژمارە و ڕۆژی دەرچوونەکانیان تازەیە، وەکی دی زۆربەی ئەو شتانەی کە تیایاندا بڵاودەکرێنەوە، دەتوانیت لە ڕۆژنامە ڕۆژئاواییەکان یان لەو ڕۆژنامانەی کە لە ڕۆژئاوا دەردەچن (عەرەبی فارسی...)، پێش هەفتەیەک یان دووهەفتە بیانخوێنیتەوە. بە مانایەکی دی یەکێک لە کارەساتەکانی ئەو ڕۆژنامەگەرێتییەی دەرەوەی وڵات، ئامادەنەبوونێتی لەناو ڕووداوەکان، غیابی «بابەت» و نەبوونی «بیرلێکراوە»یە تیایدا. ئەمەش وادەکات بۆ یەکێک کە ئاگای لە ڕۆشنبیریی ڕۆژئاوایی بێت و لە ڕێگای کەرەسە نوێکانی پەیوەندییەوە (بۆ نموونە ئینتەرنێت و فاکس... هتد) باشتر ئاگاداری دەنگوباسەکانی کوردستان بێت، وەک لەو پەڕە ڕەشکراوانە کە بەداخەوە تەمەنی خوێندنەوەیان و ئامادەبوونیان لە چەند چرکەساتێکی چاوپیاخشاندن زیاتر هەڵناگرن.

ڕۆشنبیری حیزبی و ونبوونی گوتاری ڕەخنەیی

ئێمە لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدا بە کەسانی ناپسپۆڕ لە بوارەکانی خۆیاندا گەمارۆدراوین. ئاساییە مرۆڤ لە دونیای فیکر بێئاگابێت و بە هەڵە لەسەر مەسەلەیەک قسەبکات، بەڵام کارەسات ئەوەیە کە ئەو هەڵانە وەکی ڕاستییەکی فیکریی بەیانبکرێن و ببن بە نووسین و موسیبەتەکەش لەوەدایە دەزگا و دەسەڵاتیش هەبێت ڕەوایەتی بەو جۆرە «نا ـ دیدانە» بدات و نووسەرمان بۆ دروستبکات. کارەسات نییە مرۆڤ دەرئەنجامگیریی هەڵەی هەبێت یان لێی پەشیمان بێتەوە، بەڵام کارەساتە ڕۆشنبیرێتییەکمان هەبێت، «ڕۆشنبیریی سەرلەقاندن» بەرامبەر نووسینی ناپسپۆڕانە بەرهەمبهێنێ و هەڵەی مەعریفی وەکو یەقین قبووڵبکات و ڕۆشنبیر دروستبکات کە نەزانیی وەکی مەعریفە بفرۆشێت و لەپاڵ ئەوەشدا بەرامبەر بە کێشە گەورەکانی تاکی کوردی و لەتبوونی جەستەی کۆمەڵگاکەی بێدەنگ بێت. ئەم جۆرە گەمانە دەکرێت لە شوێنی تردا یاریزانی خۆی بدۆزێتەوە، بەڵام لەناو سیستەمی ڕۆشنبیرییەک کە هەڵگری گوتاری فیکریی و مەعریفیی جیاوازجیاواز بێت، جێگەی نابێتەوە. چونکی دونیای فیکر دونیایەکە فێری چەمکی تەساموحمان دەکات، بەڵام بەزەیی بە نەزانیندا نایەتەوە، فێری دیالۆگمان دەکات، بەڵام دەزانێت ئەو دەسەڵاتە ڕۆشنبیرییەی لۆژیکی دیالۆگی فیکری پێنەبێت، ئەگەری پەنابردنە بەر لۆژیکی هەڕەشە و ترساندن و شکاندنەوەی لە هەناوی خۆیدا هەڵگرتووە. لەناو ئەو جۆرە سیستەمەدا هیچ فیکرێک و دیالۆگێکی فەلسەفی یان ئەدەبی بەرهەمنایەت، ئیشکالییەتێک پێکنایەت، ڕامانێک دروستنابێت. ئەوەی ئەو حاڵەتە «نا ـ دیالۆگە» دروستیدەکات بریتییە لە ڕستەی: «دیموکراسییەت ئەوەیە کە ئاڕاستەی گوتارەکان لە بەرژەوەندی مندا بێت». ئەم تەکنەلۆژیایەی بەرهەمهێنانی دەسەڵات مانای «نا ـ گوتار» دەگەیەنێت کە لە دوادەرئەنجامدا ڕۆدەچێتە ناو حاڵەتی «نا ـ گۆڕان» ـەوە. ئەوەی ئەو سیستەمی ڕۆشنبیرییە بەرهەمیدەهێنێت بریتییە لە ڕۆشنبیری فەرمانبەر کە پاسەوانێتی سەرمایە ڕەمزییەکانی حیزب و پەلاماردانی هەموو ئەو دەنگە ئازاد و ڕەخنەییانەی کە لەدەرەوەی گوتاری حیزب بەرهەمدێن و تاوانبارکردنیان بە موئامەرە دژی حیزب... نەک خوێندنەوەکانیان بخوێنێتەوە و بکەوێتە مشتومڕ لەگەلیان و گوتارێکی ڕۆشنبیریی بەرهەمهێنەر دروستبکات. من سەیرم پێدێ تاوەکو ئێستاش لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدا گوێمان بە دوالیزمی «ئەوانەی دڵسۆزی دەسەڵاتن و ئەوانەی دژی دەسەڵاتن» قانگدەدەن، ڕۆشنبیر دەترنجێنرێتە ناو هەردوو هاوکێشەی «یان شۆڕشگێڕی بەو مانایەی ئێمە بۆ شۆڕشگێڕێتی هەمانە» و «یان خائینی بەو پۆلێنکردنەی ئێمە بۆ خائین دامانناوە»، یاخود دەبینین چۆن مۆدیلە تۆتالیتێرەکەی بەندکردن و دیسپلینکردنی فیکر و ڕۆشنبیران بەرهەمدەهێنرێتەوە لە نێوان «ئەوانەی لەدەرەوەی ئێمەن و ئەوانەی لەگەڵ ئێمەن»... هتد. ئەوانەی لەدەرەوەی ئێمەن مەرج نییە ئەوانە بن کە لەدەرەوەی ئەو سنوورانەن کە دەسەڵاتی لۆکالی (ناوچەیی) حیزبی تیایدا سەروەرە، بەڵکو ئێستا پەڕیوەتەوە بۆ ئەو ڕۆشنبیرانەی کە لە دەرەوەی وڵاتیشن. بۆیە ناکرێت لەگەڵ کەسانگەلێکدا، کە لەخۆیانەوە و بەبێ هیچ پاشخانێکی فیکری، دێن و بە ئارەزووی خۆیان فیکری بەشەری قەسابکاری دەکەن و وێنەی ڕۆشنبیر بەپەراوێز و تەهمیشدەکەن و ئەوانەی دیموکراسییەت بە بەخشندەیی حیزب دادەنێن بۆ ڕۆشنبیران، بکەویتە ململانێی فیکرییەوە. لە دیدی ئەواندا تەنانەت ڕەخنەگرتنی زانستییانەش لە کێشەکان لەم «قۆناغە ناسکە»دا، بەتەنها لە «خزمەتی دوژمنەکانی کوردی داماودا» دەکەوێتەوە. لێرەوە تەئجیلکردن دەبێتە ئەو پرنسیپە نەزۆکەی کە لە ئەزموونەکانی دی جیهانی سێدا بەردەوام دووبارەدەبنەوە. من بەگومانم لەوەی کە ستراتیژەکە ئەمە بێت، چونکی سەیر لەوەدایە خودی سیاسەتی کوردی هەڵگری ئەم گوتارە نەبووە و نییە بۆ یەکالاکردنەوەی ململانێ حیزبییەکانیان و لە پێناوی دانانی سەوابتی نەتەوەییدا دەستبەرداری بەرژەوەندییە لۆکالی (ناوچەیی) و حیزبییەکان بێت، کەچی بە ڕۆشنبیرە سەربەخۆکانیان دەڵێن لەمێستادا ڕەخنەگرتن لە خزمەتی لایەنەکانی دیدایە، یان هێزە ناوچەییەکان

گلەییمان لێدەکەن وە لە باشترین حاڵەتیشدا پێماندەڵێن ئێوە نامونەسیفن، چونکی باشییەکانی ئێمە بەرامبەر بە خراپییەکانی ئەولا دەرناخەن... هتد؛ ئیدی بە جۆرێک ڕووبەرەکانی بەرهەمهێنانی گوتار تەسکدەبێتەوە، تا دەگاتە ئاستی ئاڕاستەکردنی حیزبییانەی هەموو گوتارەکان و ستایشکردنی دەسەڵاتیش دەبێتە گەواهی بۆ نیشتمانپەروەرێتی و شۆڕشگێڕێتی ڕۆشنبیر. ئەو وەهمە کوشندەیەی ڕۆشنبیرە حیزبییەکان دەیانەوێت بۆمان بکەن بە هەقیقەت ئەوەیە کە تاوەکو ئێستا جیاوازییەک لە نێوان «دەسەڵاتی حیزبی» و «دەسەڵاتی نەتەوەیی» نابینن، چونکی چیدی بۆ ئەوان ئەوە لێبڕاوەیە کە هەر یەکێک لەو دوو حیزبە حکومەتی خۆی هەیە، واتە خاوەنی دەزگا و دەسەڵاتی نەتەوەیی خۆیەتی! بۆیە بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکیش ئەوەی ڕەخنە لەو چەشنە ڕێکخستنەی کۆمەڵگای سیاسی کوردی بگرێت دەچێتە ناو خانەکانی دژایەتیکەرانی دەسەڵاتی «حکومەت یان دەوڵەتی حیزب» و «نەتەوەی حیزبی»یەوە. نەک هەر ڕۆشنبیر، بەڵکو هەموو کەسێکی سەر جادەش دەزانێت کە کورد پێویستی بە دوو حکومەت و نیو نییە بۆ ئەوەی وڵاتەکەی بەڕێوەببرێت و پێویستی بە زیاتر دابەشکردنی خاکەکەی نییە، چونکی ئەمە دەنگی لە هیچ شوێنێک زیاد ناکات، بەڵکو بە پێچەوانەوە دەنگەکانی پەرتەوازەتر و هێزەکانی بێتواناتردەکات.

سیستەمی سیاسی و ڕۆشنبیرەکانی چەندە بە مانا (هۆبز)ییەکە «خەمی دەسەڵات»یان هەیە، چەندە تاکتیکە دوور و نزیکەکانیان لەپێناوی گەورەکردنەوەی دەسەڵاتدایە، کە ئەمە شەرعییەتی گەمەی سیاسییشە، ڕۆشنبیری ڕەخنەیی یان سەربەخۆش بەدیوی ئەودیودا خەمێکی ئەخلاقییانە (ئێتیک) و ڕۆشنبیرانەی بەرامبەر بە گەمەکان و بزاوتەکانی دەسەڵات هەیە لەناو کۆمەڵگادا، چونکی ئەو دەزانێت کە دابەشبوونی دەسەڵاتی کوردی و نیشتمانەکەی مانای گەورەبوونی ئازادی نییە و لەوەش کەمتر مانای فراوانتربوونی بازنەکانی دیموکراسییەت ناگەیەنێت. ئەو دەزانێت کە کەڵەکەبوونی دەسەڵات بە بێ بوونی سیستەمێک کە بتوانێت دابەشییبکات و پیرۆزێتی لێبسەنێتەوە و دەسەڵاتی شەخسی و دەسەڵاتی گشتی لەیەکتر دابڕێنێت و جیاییبکاتەوە و بەدەزگایی مەدەنییانەی بکات و لەژێر کۆنترۆڵی یاسادا دایبنێت... هتد بە بێ بوونی ئەم جومگە سەرەکییانە مومارەسەی دەسەڵات دەشێت بە کارەساتی نەتەوەیی و سیاسی و ئەخلاقی و کۆمەڵایەتی و پاشان فیکری کۆتاییپێدێت. ئەمە سەرەتاکانی ئەو خەمە فیکرییانەیە کە ڕۆشنفکرانی قۆناغی ڕۆشەنگەری هەیان بوو، نەک «پۆست ـ مۆدێرنە»!!

ئەم پاشاگەردانییە لە نەبوونی گوتارێکی سەربەخۆی بابەتی و زانستی لەنێوان خوێنەر و نووسەر، لەنێوان ڕۆژنامە و جەماوەر، لە نێوان ڕۆشنبیر و حیزب وا دەکات کە ڕۆشنبیریی کوردی و کولتووری ڕۆژنامەگەریی کوردی پڕ بێت لە نووسەری ناکارا و ناپسپۆڕ لەو بوارانەی کە کاری تیادادەکەن، ئەمەش هێندەی بەرهەمی ئیشکالییەتی دەسەڵاتدارێتی حیزبییە، ئەوەندە بەرهەمی دۆخێکی پێشبڕکێ و ململانێی ڕۆشنبیریی نییە. حیزب بۆئەوەی شەڕە لۆکاڵییەکانی خۆی لەسەر ئاستی ڕۆشنبیریدا پیادەبکات، تەنانەت سڵ لەوەش ناکاتەوە پەنابەرێتە بەر ئەو «نووسەر» و «پسپۆڕ»انەی کە لەسەردەمی دەسەڵاتدارێتی تۆتالیتاری (شمولی) بەعسیزمدا داستانی درامییان بۆ دیکتاتۆر و جەنگەکانی دەنووسی و ئێستاش لە ژێر سایەی دەسەڵاتی لۆکالی کوردیدا باس لە مانا جوانەکانی دەسەڵاتی قۆناغی «پۆست ـ شۆڕش»ی کوردی دەکەن. ئەو قۆناغەی کە دۆزینەوەی «ڕاستییە ڕۆشنبیرییەکان»ی داوەتە دەستی ئەو «نووسەر و ڕۆشنبیران»ە بۆ ئەوەی «دز»یی ئەو نووسەرە سەربەخۆیانە دەربخەن کە هەموو فەنتازیا و کۆی چالاکییە فیکرییەکانیان لە پێناوی بە مرۆڤانەکردنی جیهانی ژیانی تاک و گروپەکانی کوردستاندا خستۆتەگەڕ. تراژیدیاش لەوەدایە کە بەناوی مافی ڕادەربڕینەوە داوامان لێدەکەن بەشداری ئەم «نا ـ گوتارە» بین و نووسینەکانیان وەکی «بیرکردنەوە» و کەشفکردنی «هەقیقەت» بخوێنینەوە. ئەو جۆرە «نووسەر»انە کاتێک لەسەر «شۆڕش و حیزب» دەنووسن، گەر ناوی حیزبەکە نەخەنە پاڵی، خۆ نازانیت باس لەچ حیزبێک دەکەن،

بەجۆرێک مرۆڤ وادەزانێ ئێستاش لەسەردەمی گوتارەکانی بەعس بۆ نووسین لەسەر پیرۆزی شۆڕش و سەرکردەکانی دەژی. بۆیە سانایییە کە ئەو ڕۆشنبیرە شابلۆنانە خۆیان و نووسینەکانیان لە هەموو کاتێکدا و لە هەموو شوێنێکدا جێگایان ببێتەوە.

نەبوونی ئیشکالییەت لەوەدا بەرجەستەدەبێت کە تاوەکو ئەمرۆ یەک لێکۆڵینەوە، ڕەخنەیەکی زانستی نەبووەتە بابەتی گوتارێ لە نێوان حیزب و ڕۆشنبیر، یان ڕۆشنبیرە سەربەخۆکان و ڕۆشنبیرانی حیزبی، یان تەنانەت لە نێوان ڕۆشنبیرە سەربەخۆکان خۆیان. حیزب ئەوەندە پێویستی بە ڕۆشنبیر هەیە، تا ئەو کاتەی کە دەبێتە بەشێک لە سیستەمی هەیمەنەی سیاسی - جوگرافی - کولتووریی خۆی، چونکی یەکێک لە کارەساتەکانی دەسەڵاتداریێتی لای ئێمە نەبوونی مەعریفەیەکی قووڵە تا لە پشتی دەسەڵاتەوە کاربکات، ئاگادارنەبوونە لە دونیای فەلسەفی و سیاسی و پشت بەستنە بە دونیای ئەزموونی حیزبی و شەخسی و ڕاوێژی تاکتیکە بچووکەکان. ئەم سیستەمەش پێویستی بەو ڕۆشنبیرە ڕەخنەییە نییە کە جیهانی لەسەر بناغەیەکی زانستی بۆ بخوێنێتەوە، بەڵکو پێویستی بەو ڕۆشنبیرەیە کە دونیاکانی ئەو دەڕازێنێتەوە و بەهاکانی دیوانی سەروەر ناخاتە ژێر پرسیارەوە و خەوی دەسەڵاتدارەکان نازڕێنێ. ئەوان لەو ڕستانە دەترسن کە فەیلەسوفانی وەک فۆکۆ دەڵێت: «مرۆڤ دەبێت سەری پاشا لێبکاتەوە: ئەم کارە هێشتا لە تیۆری سیاسیدا نەکراوە»، چونکی تێنەگەیشتنیان لە قووڵایی مانای ئەم جۆرە ڕستانە وایان لێدەکات کە بە بانگەوازێک تەفسیری بکەن بۆ شۆڕشکردن دژی سەرکردە و دەسەڵاتی کوردی و لەوەش کاریکاتۆرتر بۆ دروستکردنی حیزبی تازە.

گومان لەوەدا نییە کە هەموو سیستەمێکی کۆمەڵایەتی - سیاسی وەکو گرامشی دەڵێت «ڕۆشنبیری ئۆرگانی» خۆی دروستدەکات و تا سەر ئێسکیش بەرگری لە نۆرم و بەها و کولتووری ئەو دەسەڵاتدارێتییە دەکات. بۆیە کاتێک حیزب ڕۆشنبیری خۆی دروستدەکات، دەبێت وەکی حاڵەتێکی سۆسیۆلۆژی - سیاسی تەماشابکرێت. بەرامبەر بەمەش حاڵەتێکی سانایی تریشمان هەیە، ئەویش ئەوەیە کە کۆمەڵگا ڕۆشنبیری ڕەخنەگر و سەربەخۆش بەرهەمدەهێنێت، ئەو ڕۆشنبیرانەی ئیفلیجبوونی کۆمەڵگا لە نەبوونی ململانێی دیموکراسیدا دەبینن، شەلەلی کۆمەڵگا لە ونبوونی شەرعییەتی دەزگا بەرامبەر بە شەرعییەتی حیزبدا دەبینن، هەژاری کولتووری سیاسی لە ونبونی کایەی مەعریفەدا دەبینن... هتد. کاتێک ڕۆشنبیرێک خوێندنەوەیەکی زانستی ڕەخنەگرانەی دەبێت بۆ دونیای سیاسەت و کۆمەڵگا لە کوردستان، نەیار نییە کە ڕووبەڕووی هەگبەی زاراوەکانی ڕۆشنبیرانی حیزبی دەبێتەوە کە پڕە لە توانجی ئەخلاقی و بێئاگایی لە کایە جیاکانی زانستە سۆسیۆلۆژی و سیاسییەکان. تراژیدیاکە لەوەدایە ئەوەندەی ئەو جۆرە لە ڕۆشنبیرانی حیزبی بکوژی خودی حیزبن و زیانی لێدەدەن، ئەوەندە حیزبە نەیارەکەی خۆیان، لەڕووی فیکرییەوە ترسناک نین بۆ هەمان حیزب. هۆیەکەشی گەلێک ساکارە، ئەو حیزبەی نەتوانێت زانست بکاتە کەرەسەی سیاسەتکردن و حکومەتکردن، دیموکراسییەت نەکاتە پرنسیپی فەرمانڕەوایەتی و دەسەڵاتەکان لەیەکتری جیانەکاتەوە و ڕێزی فرەکولتووریی سیاسی و فیکری نەگرێت و ڕۆشنبیری ڕیفۆرمیستی نەبێت بۆ ئەوەی بەردەوام خۆی تازەبکاتەوە، دوور یان نزیک دەبێتە جەستەیەکی سیاسی دۆگما و مردوو لەم چەرخەدا. ڕۆشنبیری ڕەخنەگری سەربەخۆ بۆیە گوتاری فیکریی نوێ بەرهەمدێنێت، چونکی دەیەوێت دڵەڕاوکێی ئەوە دروستبکات کە حاڵەتێکی کۆمەڵایەتی نییە فێرمانبکات کە وەستان تیایدا بکرێت بە کولتوور و گوتاری شۆڕشگێڕێتی حیزبی بۆ کوشتنی گوتارە سەربەخۆ و تازەکان بهێڵرێتەوە و لەوێشەوە ببێتە یەقینێک و بەپیرۆزڕابگیرێت. بەڵکو وورووژاندنی بەردەوامی پرسیاری نوێ و گەورەکردنەوەی پەراوێزەکانی ئازادی تاک و گروپ و کولتووری دیموکراسی ئەو ژینگەیەیە کە ڕۆشنبیر تیایدا کاردەکات و دەژی. ڕۆشنبیر ئەو «مامان»ـەیە کە هەمیشە بەشدارە لە لەدایکبوونی گوتاری نوێ. مەرجەعییەتی ڕۆشنبیری سەربەخۆ مەرجەعییەتی زانستە جیاجیاکانە، نەک عەقیدە جیاجیاکان، هەروەکو ڕۆشنبیرەکانی حیزب تاوەکو

ئێستاش ئەو ڕێبازە فەلسەفی و فیکرییە جیاجیایانە بە عەقیدە تەماشا دەکەن و ڕاڤەکردنەکانیان لەو کتێبانەوە وەرگرتووە کە جاران لە نموونەی «چۆن دەبیت بە شۆڕشگێڕ» و «دوژمنەکەت بناسە»دا هەبوو. من لێرەدا حەزدەکەم نموونەی حوجەتولایەکی سیاسەتمەداری وەکو (خاتەمی) بۆ ئەو جۆرە ڕۆشنبیر و سیاسییانە لە کوردستان بهێنمەوە کە هەڵسوکەوت لەگەڵ زاراوە و ڕێبازە فیکری و فەلسەفییەکان وەکی دەنکی تەزبیحەکانیان دەکەن و بە دوو پەلەپیتکە ئاودیوی فەنابوون و فەشالەتیان دەکەن و تەنانەت توانجی بەدواخستنی ڕۆژئاواگەراییش دەدەنە پاڵ ئەو کەسانەش کە پشتیان پێدەبەستن چ جای دەگاتە تۆمەتی بێپێز و ناشرینی تر. بە ڕاشکاوی و بەداخیشەوە دەڵێم، ئەگەرچی تا ئێستا نووسینی کەسێکم نەخوێندۆتەوە کە ڕاست و ڕەوان بانگەشەی پشتبەستن بە ڕێبازێکی دیاریکراو لە دونیای فەلسەفی بکات، چونکی خۆناساندن بە لایەنگرێکی ئەو ڕێبازانە جیایە لە بەکارهێنانی هەندێ چەمکی تایبەتی بۆ ڕاڤەکردنێکی فیکری ـ فەلسەفی یان سۆسیۆلۆژی یان سیاسی. سەرباری ئەوەش، حەزدەکەم بەو «نووسەران»ە بڵێم کە فۆبیایەکی ترسناکیان بەرامبەر بە فیکر و ڕێبازە فەلسەفییەکان هەیە، کاشکیا چەند پۆست مۆدێرنیستێک و چەند ستروکتورالیستێک و چەند فێمینیزمێکمان... هتد هەبایە و لەپاڵ ئەمانەشدا چەند کەسێکیشمان هەبایە کە بە مەنهەجی تیۆری ڕەخنەیی یان هێرمانۆیتیک... هتد کاریاندەکرد، چونکی کارەساتی ڕۆشنبیریی ئێمە ئەوەیە، کاتێک باس لەو ڕێبازانە دەکات وەکی ترسناکییەک بۆ گەل و ئاسایشی نەتەوەیی و گەنجان و ئەخلاقی کۆمەڵایەتی دەیانفرۆشێ!! من بڕوای تەواوەتیم بەوە هەیە گەر لەناو ڕۆشنبیریی کوردی، چەند ململانێییەکی فیکری لەو بابەتانەمان هەبایە، ئەوکاتە دەمانتوانی خۆمان بە ئیشکالییەتەکانی فیکرەوە خەریک بکەین و سکاڵای نائیشکالییەت و ئامادەنەبوونی ململانێی فیکریی نەکەین لە ڕۆشنبیریی کوردیدا. با بگەڕێمەوە سەر نموونەکەی (خاتەمی). ئەو لەم سەفەرەی دواییدا بۆ ئەڵمانیا، لە دووتوێی کۆنفرانسە ڕۆژنامەگەرییەکەیدا، هێمای بۆ گەورەیی بیریاران و فەیلەسوفان و ڕێبازە فیکرییەکانی خۆرئاوا بەگشتی و بەتایبەتیش ئەڵمانی کرد. ئەو لە درێژەی قسەکانیدا گووتی، ئێمە قەرزارباری فەیلەسوفانی ئەڵمانین لە کۆششیان بۆ سەرهەڵدانی ڕێبازی ڕەخنەیی مۆدێرنە، وە هەر ئەوانیش یەکێکن لە بنیاتنەرە سەرەکییەکانی ڕێبازی پۆست ـ مۆدێرنە. ئەڵبەتە لێرەدا مەبەستم لە بەراوردکردنی خاتەمی بەوان نییە، بەڵکو دەڵێم: من سەیرم پێدێت کاتێک دەبینم ئەمە عەقلی بەناو مەلایەکە و ئەوەش عەقلی ڕۆشنبیرە عەقلانییەکانی کوردە کە ئاڵای جەنگی عەقیدەیی و حیزبییان دژ بە فیکر و فەلسەفەی مۆدێرنە و پۆست مۆدێرنە هەڵگرتووە، وەکی ئەوەی ئەو میتۆدە زانستی و ڕێبازە فەلسەفی و فیکرییانە هێندە ترسناک بن کە ئیتر کورد دەبێت دژایەتییان بکات، یان بەسەرچووبن و چیدی کورد پێویستی پێیان نەمابێت، نا نەخێر ئەوەندە کتێبمان بە کوردی لەسەریان هەیە کە چیدی ئەو برادەرانە بێتاقەتبوونە لە خوێندنەوە و بیستنی ئەو ناوەکانیان. لە کاتێکدا کە کتێبخانەی کوردی هەژار لە قەحتیکی گەورەدایە، دەبێت بڵێم کە زانکۆکان و کتێبخانەکانی ڕۆژئاوا خۆشیان، بەبێ کتێبی ئەو بیریارانە و ئەوانەشی لەسەریان نووسیون یان ڕەخنەیان لێگرتوون، لایەکی گەورەی دەبێتە کەلاوە؛ لەوەی لای خۆمان خراپتر. ئەوەی خەمی کولتوور و ڕۆشنبیریی کوردی بێت، دەبێت لە پێش هەموو شتێک خەمی ئەوەی بێت کە فیکری بیریارانی مۆدێرنە و ڕەخنەگرانی، بەگشتی کۆی ئەو فیکر و زانستانە بکرێن بە مەنهەج و موحازەرە لە زانکۆکان و بە میتۆدی پەروەردەکردن لە سیستەمی خوێندن... بۆ نموونە تازەترین مەنهەج و گوتار کە ئەمرۆ چۆتە ناو زانستی سیاسەت لە ڕۆژئاوا و لە زانکۆ و پەیمانگاکاندا دەخوێندرێت و لە سیاسەتدا کاری پێدەکرێت، «گوتاری جیاوازی»یە کە بۆخۆی یەکێکە لە بەرهەمەکانی گوتاری پۆست مۆدێرنەیە. گەر ڕۆشنبیری ڕەخنەییمان هەبێت، دەبێت باس لەو ڕۆشنبیرانە بکەین کە کار لە دروستکردنی مەرجەعییەتێکی تر لە مەرجەعییەتی کولتووری باو و حیزبی دەکەن. ترسناک نییە ڕۆشنبیرێک بە میتۆدێک و ڕێبازێکی فیکری دیاریکراو کاربکات، ترسناک ئەوەیە کە ئەو میتۆدە و ڕێبازە بکات بە تاکە ڕێبازێک بۆ خوێندنەوەی دونیا و شوناسەکانی تری فیکری پێبسڕێتەوە. ترسناک نییە ئێمە ئاگاداری فیکری جیهانی بین و کاری

پێبکەین و رەخنەی لێبگرین، ترسناک و کارەسات ئەوەیە کە لە فیکر و فەلسەفەی جیهانی بێئاگابیت و کەچی بە ترسناکی دابنێیت. ئەمەش لەڕاستیدا بەشێکی گرنگی پرسیاری ئامادەبوون یان ئامادەنەبوومان لەناو مشتومڕە فیکرییەکانی جیهاندا دیاریدەکات و بەشێکی جەوهەری چارەنووسی سیاسیشمان پابەندی ئەم ئامادەبوون و ئاگاداربوونەیە لە فیکر و فەلسەفە سیاسییەکان و ڕێبازە ڕەخنەییەکان.

گەر یەکێک لە پەیامەکانی ڕۆشنبیر لەسەردەمی ڕۆشنگەریدا، دروستکردنی «ئاشتی نەمر» و «هاونیشتیمانی جیهانی» بووبێت، ئەو بانگەوازەی کە (کانت) بۆمانی بەجێهێشتووە و تاوەکو ئەمڕۆش لە گرنگیتی خۆی کەمنەکردۆتەوە، ئەوا ئێمە دەبێت بۆ ئەم دۆخەی ئەمڕۆی کوردستان بڵێین یەکێک لە وەزیفەکانی ڕۆشنبیری سەربەخۆ بریتییە لە ڕەخنەگرتن لە واقیعی لەتبووی سیاسی و دروستکردنی «لۆژیکی ئاشتی» بەرامبەر بە «لۆژیکی جەنگ». ئەم وەزیفەیە، لە ڕووی تیۆرییەوە، بریتییە لە خستنەوەی چەمکی «ئەوەی ئاشتی بۆ کۆمەڵگا بباتەوە و شەڕەکەی بردۆتەوە»، چونکی گەورەترین سەرمایە بۆ ئەمڕۆی کوردستان ئیستیقراری کۆمەڵایەتییە، نەک جەنگ و سەرمایە پیرۆزەکانی حیزب. ئەرکێکی تیۆری تری ڕۆشنبیر بریتییە لە سەندنەوەی شوناسی حیزبیی ـ لۆکالیی لە تاک و گروپەکانی کوردستان و دانەوەی بە خاوەنەکانی خۆیان، ئەمەش مانای دروستکردنی چەمکێک و تێگەیشتنێکی تر دەگەیەنێت بۆ شوناس و هاونیشتمانیبوون، وەک لە هاونیشتیمانێتی و شوناسی حیزبی، بریتییە لە دروستکردنی گوتارێک کە حیزب چیدی گەمە بە چارەنووسی کۆمەڵگاوە نەکات و ڕۆشنبیرە ڕەخنەگرەکانیش کاتێک خەمی فیکری گەورەیان هەیە، حیزبەکان و ڕۆشنبیرەکانیان بە دوژمنی چینایەتی یان حیزبی یان خێزانی یان شەخسییان تێنەگەن، بەڵکو با ڕۆشنبیرەکانیان هەوڵی جیدیتر بدەن بۆ کرانەوە و خوێندنەوە و گفتوگۆی ڕەخنەیی و زانستی، چونکی لەگەڵ ئەو دیدە سەیروسەمەرانە کە «کاری ڕۆشنبیریی و فیکریی بە کاری حیزبی ـ دیبلۆماسی تێدەگەن، بە مەلەوانی دەڵێن مەعریفە و واتێگەیشتوون ڕۆشنبیری ئەکادیمی ئەو کەسەیە کە ناتوانێت فرۆکە لێبخوڕێت و ناکامڵی پۆست مۆدێرنیستەکانیش بەوە تێدەگەن کە پرسیاری بوونی خوایان نەووروژاندووە»... چەندان نموونەی ناچێز و عەجیب غەریبتریش، کە لە نوکتەوە نزیکترن نەک لە فیکر؛ لەگەڵ ئەم جۆرە نووسینانەدا ناتوانرێت گفتوگۆی فیکری هەبێت، چونکی کردەی بیرکردنەوە ئامادەنییە و بێئاگایی و نەبوونی «ئێتیک»ی بەرپرسیارێتی لە دونیای فیکر و فەلسەفە بەرقەرارە و قسەفرێدانی بێسەروبەر لە ڕێگای دەزگاوە دەکرێت بە نووسین و نووسەر و ڕۆشنبیرمان بۆ بەرهەمدەهێنێت. بە کورتی ئێمە لە کوردستان و لە دەرەوەش ماشینی گەورەی بەرهەمهێنانی نووسین و نووسەرمان هەیە، کە بە هیچ شێوەیەک لە دوور و نزیک، لە پێناو یان لە خزمەتی دروستکردنی گوتاری زانستی و ڕەخنەییدا نییە.

ڕۆشنبیر بوونەوەرێکی ئۆتۆنۆمە (سەربەخۆیە) و لەدەرەوەی بازنەکانی دەسەڵاتی ئایدیۆلۆژی لۆکالییانە و حیزبییانەدا ململانێ فیکرییەکانی خۆی دەکات و کاتێکیش باس لە کۆمەڵگا دەکات، مەبەستی لە کۆمەڵگای حیزبی نییە. لە کۆتاییدا زۆرم مەبەستە خاڵێکی گرنگ دیاریبکەم کە هەندێ جار بە مەبەستەوە یان لە بێئاگاییەوە تێکەڵدەکرێت، ئەویش ئەوەیە، کاتێک من باس لە سەربەخۆبوونی ڕۆشنبیر دەکەم، مەبەستم بە تەنها لەو ڕۆشنبیرانە نییە کە لەدەرەوەی حیزبدان، مەبەستم تەنها ئەوە نییە کە ئەندامی حیزبێکە یان نا، لە دەزگای حیزب کار دەکات یان نا، بەڵکو مەبەستم لە فراوانی فیکر و بیرکردنەوەی سەربەخۆیانەی ڕۆشنبیرە، سەرەڕای ئەندامێتی لە حیزبێکیشدا. چونکی بۆ ڕۆشنبیری فیکرسەربەخۆ ئەندامبوون لە حیزبێکدا هیچ کاتێک ڕێگە لەوە ناگرێت خوێندنەوە و تەنانەت هەڵوێستی ڕەخنەییانەی توندیشی بەرامبەر بە حیزبەکەی خۆشی هەبێت. من لەو بڕوایەدام کە بوونی ئەم جۆرە ڕۆشنبیرانە بەتەنها خەسڵەتی ڕۆشنبیر دیاریناکات، بەڵکو دینامیکییەتی ئەو حیزبەش، وەکی حیزبێکی مۆدێرن و دیموکراسی، نیشاندەدات...

تێڕامانێک لەسەر گوتاری هەنووکەیی ڕۆشنبیر

ڕۆشنبیری ڕەخنەیی کاتێک کە دەزانێت ئاوێزانبوون (ئیندیماج) و چەمکی ئیجماعی - (کۆنزێنس)ی سیاسی و کۆمەڵایەتی بۆ کۆمەڵگا پێویستە، ئەوسات لەسەر گرنگێتییەکانی بوونی جەغددەکات. کاتێکیش زانی کە ئاوێزانبوون لە فۆرمی تاکدەسەڵاتێتیدا دەبێتە ڕەگەزێک بۆ سەقامگیرکردنی دیکتاتۆرییەت و کوشتنی ململانێی کولتووری و کۆمەڵایەتی و مەدەنی، ئەوکات دەبێتە ئەو کەسەی ڕاستەوخۆ بەرگری لە لایەنە باشەکان و پۆزەتیڤێتی و گرنگێتیی بوونی ململانێی فرەدەنگیی سیاسی و دیموکراسییانە دەکات. بەڵام من لێرەدا بە نیگەرانییەوە دەڵێم: ڕۆشنبیری کورد، بەشێوەیەکی گشتی، بووەتە بەشێک لە سیستەمی ڕۆشنبیریی سیاسی لۆکالییانەی حیزبیی و هێزێکیش بۆ دووبارەبەرهەمهێناوەوەی ئەو سیستەمە ڕۆشنبیرییە. ئەم دۆخە کولتووریی ڕۆشنبیرییە، ڕۆشنبیریی بێدەنگت بۆ بەرهەمدەهێنێت و وادەکات ئەوەشی ڕەخنەی زانستی لەو حاڵەتە کارەساتاوییەی گۆمەڵگای سیاسی کوردی بگرێت، بکرێتە ترسناکێتییەک، چونکی وەکی خۆیان دەڵێن «دانی خێر» بەدەسەڵاتی لۆکالیدا ناهێنێت و باس لەو ڕووداوانە ناکات کە گوتاری دەسەڵاتداریێتی لۆکالی بەرهەمیدەهێنێت و پاشانیش خۆی لەسەر لۆژیکی ئەوان ساغناکاتەوە. ئەم سیستەمە ڕۆشنبیرییە سەقامگیرکەری دابەشبوون و لەتبوونی ڕۆشنبیریی و ڕۆشنبیرانی ئێمەیە لەناو هەیمەنەی دەزگای حیزبی بەسەر کۆمەڵگادا. ئەم سیستەمە مۆدێلێکی تایبەت لە ڕۆشنبیر دەخوڵقێنێ کە چاوەڕێی ئاشبوونەوەی هەردوو حیزبەکە دەکات، بۆ ئەوەی ئەویش لەگەڵ ڕۆشنبیرانی ناوچەکەی دی بکەوێتە گفتوگۆ، یان چاوەڕوانی بڕیار و نەسیحەتی حیزب دەکات بۆ ئەوەی لەگەڵ ڕۆشنبیرانی ناوچەکەی تر ئاشتبێتەوە! بەڕاشکاوییەوە دەتوانین بڵێین: لاوازترین دەسەڵاتداریێتی ئەو دەسەڵاتە سیاسییە کە داوای مەدح و سەنا لە ڕۆشنبیران بکات و پەپوکترین (بائس) ڕۆشنبیریش ئەو ڕۆشنبیرەیە کە بەتەنها لەپشت دەسەڵاتێکی حیزبییەوە گوتار بەرهەمدەهێنێ. بۆیە دەمەوێت کۆی وەڵامەکەم لێرەدا کۆبکەمەوە: بە شێوەیەکی گشتی کێشەی سەرەکی ڕۆشنبیریی کوردی و ڕۆشنبیری کورد ئەوەیە کە تەسلیمی ئەو هەقیقەتانە و ئەو ئیشکالییەت و پۆلێنکردنانە بووە کە گوتاری ململانێی حیزب و دەسەڵاتی سیاسی لۆکالییانە بەرهەمیدەهێنێت. خەمی ڕۆشنبیرانی کورد گەمارۆدراوە بە خەمەکانی حیزب و هێندە بچووکبووەتەوە کە بە تەنها لەناو ڕووداو و گوتارەکانی حیزبدا دەبزوێت؛ لە کاتێکدا خەمی ڕۆشنبیریی بۆخۆی چەندە خەمێکی جیهانگەرایيە ئەوەندش خەمی کۆی کولتووری میللەتێکە وەکو گشتێک، نەک کولتووری حیزبێک یان دووان. ئەم جەنگەی نێوان حیزبەکان جەنگی کۆمەڵگای کوردی نییە لەناو خۆی، بەڵکو شەڕی بکەرە سیاسییەکانێتی و جەنگی سەرمایە حیزبییەکانە لەناو کۆمەڵگای کوردی و ڕێگاگرتنە لە پرۆسەی بەکۆمەڵگابون و بەنەتەوەبوون بە مانا سیاسییەکەی. بەرپرسیارێتی ڕۆشنبیریش ئەوەیە لەو چرکەساتەدا بەرگری لە کۆمەڵگا و فەزا مەدەنییەکانی بکات. دیارە کۆی ئەم بابەتە لەوە زیاتر هەڵدەگرێت کە لەم سەرنجە ڕەخنەییە خێرایانەدا باسی لێوەدەکەین و پێویست بە دووبارەکردنەوەیان ناکات، چونکی لە شوێنی تر بە بەرفراوانی باسمان لێوەکردووە. بەڵام لە کۆتاییدا مەبەستمە سێ ئاستی گەلێک جەوهەری دەستنیشانبکەین، کە سێ کایەی گرنگی بەرهەمهێنانی گوتارێکی ڕۆشنبیریی سەربەخۆ و ڕەخنەییانە لەم قۆناغەدا بەرجەستەدەکات.

یەکەمیان: گوتاری بەرگریکردنە لە مافەکانی تاک (فرد) وەکی خودێکی یاسایی، نەک وەکی موڵکێکی حیزب یان دەوڵەت، لەوێشەوە بەرگریکردنە لە هەموو مافە سروشتی و یاسایی و مەدەنییەکانی مرۆڤ لە بیرکردنەوە و هەڵبژاردن و هەڵاوێردی (ئینتیخاب و ئیختیاری) فۆرم و شوێنی ژیان.

دووەمیان: داکۆکیکردنە لە فەزای ئۆتۆنۆمیێتی و مەدەنییەتی کۆمەڵگا و ڕەتکردنەوەی تێکەهەڵکێشکردنی فەزای کۆمەڵگایە بە جەستەی حیزب یان بە دەزگای دەوڵەتەوە. واتە جیاکردنەوەی ئەم دوو کایەیە لەیەکتر و بوونی زەمانەتی دەستووریش بۆ ڕێزگرتن لەو دابەشکردنە.

سێیەمیشیان بریتییە لە بەرهەمهێنانی گوتاری لۆژیکی ئاشتی و دیالۆگ بەرامبەر بە لۆژیکی جەنگ و ململانێی جەنگاوەرانە. ئەمەش لەلایەکەوە مانای داکۆکیکردنە لە دابەشکردنی دەسەڵات و دروستکردنی کولتووری ململانێی سیاسی و فیکری دیموکراسییانە دەگرێتەوە، وە لەلایەکی تریشەوە خەباتکردنە بۆ گەورەکردنەوەی هەموو ئەو پەراوێزە دیموکراسییە گەورە و بچووکانەی کە ئەمرۆ لە ئاستی جیاجیا لە کوردستاندا بوونیان هەیە و کاریان تیادەکرێت، چونکی من بە چرکەساتێکی زۆر گرنگی بەرهەمهێنانی گوتاری بەمەدەنیبوونی فەزای ژیانی ئێمەی دادەنێم. شایانی باسە کۆمەڵگای مەدەنی دەزگایەک یان چەند دەزگایەک نییە کە حیزب دروستیانبکات و ناوی ڕێکخراوی مەدەنییان لێبنێت، بەڵکو ئەو ڕووبەرە کۆمەڵایەتییانەیە کە حیزبیش وەکی هەموو بکەرە کۆمەڵایەتییەکانی تر دەتوانێت کاری تێدابکات، نەک داگیری بکات یان خۆی ئەو فۆرمە حیزبییە - مەدەنییەی بۆ دیاریبکات کە لەدوا دەرئەنجامدا لە پێناوی سەقامگیرکردنی هەیمەنەی حیزبیدا بەرجەستەدەبێت.

کارکردنی بەرپرسیارانە لە پێناوی بەرهەمهێنان و بەدیهێنانی کۆی ئەم خاڵانەش بۆخۆی دەبێتە سەرەتایەکی زۆرگرنگ بۆ دروستکردنی کۆمەڵگایەکی سیاسی - مەدەنی - عەقلانی، یان بە مانایەکی تر ڕەگەزێکی گرنگ لە ڕەگەزەکانی بناغەی حکومەتکردن، نەک حکومکردن.

لەپاڵ ئەم سێ گوتارە جەوهەرییە، کە پێموایە هەر کەسێک، لایەنێک یان حیزبێک کە هەڵگری بەها دیموکراسییەکان بێت، لە بەرهەمهێنان و گەورەکردنەوە و ڕێزگرتنی ئەم گوتارە خۆی بە بەدوور ناگرێت. ئازادکردنی کۆمەڵگای کوردیش لەو دۆخە نائارامی و لەناکاوەی (طواری) تیایدا دەژی، گرنگترین هەنگاوی چارەنووسسازە لە ڕووی کولتووری و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە کە دەبایە سیاسەتی کوردی لەپاش ئەزموونی بەعسیزم پیادەیبکردبایە، بەڵام مخابن شەڕی ناوخۆ ڕەهەندەکانی ئەو دۆخە ناکاوەی لە فۆرم و نۆرمی تردا درێژەپێدا و بێگومانم لەوەی کە ئاسۆکانی کۆتایی پێهێنانیشی بەبێ بوونی فشاری مەدەنی بۆ سەر حیزبە کوردییەکان نادیارە.

کورتبینە ئەو ڕایەی کە دەڵێت حیزبە کوردییەکان نەیانتوانی لەژێر چاودێری فەرەنسا و ئەمریکادا یەکبگرن، چۆن دەتوانن بە فشاری هەندێ دەنگی فیکری یان ئەدەبی یان هونەری یەکبگرن. دیارە ئەزموونەکانی ساڵانی پێشوو ئەوە دەردەخەن کە توانرا دەنگی ڕۆشنبیران لەناو سیستەمی ڕۆشنبیری حیزبیدا پۆلێنبرێت و بەو جۆرەش بێمانابکرێت، ئەمەش بەتەنها پەیوەندی بە سیاسەتی حیزبەوە نییە، بەڵکو ئیشکالییەتی ڕۆشنبیر و ڕۆشنبیرێتی کوردیش پێکدەهێنێ. سەرەڕای ئەوەش وایدەبینم پرۆسەی بەرهەمهێنانی ئاشتی لە هەموو کۆمەڵگایەکدا بە پلەی یەکەم بەرهەمی کۆمەڵگا و بکەرە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانێتی، پرۆسەیەکی ئاڵۆزە و پێویستی بە دیدی ڕەخنەلەخۆگرانە و بینینی بەرژەوەندی کۆمەڵگا پێش حیزب هەیە، واتە پێویستی بەوە هەیە کە بکەرە سیاسییەکانمان ئەو خەتە سوورە لە هەموو موناسەبەو ناموناسەبەیەکدا تووڕنەدەن کە لە زانستی سیاسیدا پێیدەڵێن، بەژەوەندی باڵای نەتەوە. گەر ململانێکان گەیشتە ئەو ئاستەی کە ئەو بەرژەوەندییە حیزبییەکانیان زەرەردەهێنێ، دەبێت بە پێی لۆژیکی زانستی سیاسەت دەستبەرداری ئەو ململانێیە بن یان بە ڕێگای تر چارەسەری بکەن، تاوەکو سەوابتە نەتەوەییەکان نەشکێننەوە و گەمە بە چارەنووسی نەتەوەکەیان نەکەن. بۆ ئەوەی پرۆسەی ئاشتی بە ئامانجەکانی خۆیبگات، پێویستی بە فەزایەکی ئازاد هەیە تاوەکو کۆمەڵگا و ڕایگشتی بزانێت ئایا بکەرە سیاسییەکانی لەسەر چی دەجەنگن. بۆیە لە ڕاستیدا حیزبی کوردی پێویستی بە لایەنی سێهەم لەدەرەوە نییە، بەڵکو پێویستی بە لایەنی سێهەم لە ناوەوە هەیە. لایەنی سێهەم ئەو حیزبە بچووکانە نین کە خەمیان تەنها ئەوەیە بارەگاکانیان لەم شار یان ئەو شار بەهۆی هەڵوێستی جیدی دژ بە جەنگەوە

دانەخرێت، لایەنی ڕاستەقینەی سێهەم کۆمەڵگا خۆیەتی، ڕایگشتییەکەیەتی. ڕایگشتی شتێک نییە هەر وا بە ئاسانی بە قەڵەمی حیزب دروستبکرێت و یان بە لاستیکی حیزب بسڕدرێتەوە، ڕایگشتی پێویستی بە دەرخستنی ڕاستییەکان هەیە، پێویستی بە ئاگادارکردنەوە و ئاشکراکردنی هەموو مەحزەرەکان و خاڵەکان و ناوەڕۆکی گفتوگۆکان هەیە. من پێموایە هەر بکەرێکی سیاسی توانی گەورەترین خەبات بۆ بەرهەمهێنانی گوتاری ئاشتی بکات بە پرنسیپە دیموکراسییەکان، لەناو ڕایگشتیدا گەورەترین دەنگی ئاشتی بۆخۆی دروستدەکات. ئەم پرۆسەیەش بەبێ بوونی هەندێ مەرجی دیموکراسییانە ئیفلیجدەبێت؛ بۆ نموونە ئاگادارکردنەوەی تەواوی ڕایگشتی لە ناوەڕۆک و دەرئەنجامی گفتوگۆکان، ڕێگادان و کارکردنی ئازادانە بە ڕۆژنامەگەرانی کورد و بێگانە بۆ ساغکردنەوەی ئەو ڕاستییانە لە دیدی سێهەمەوە، نەخنکاندنی دەنگە ناحیزبییەکان کە دژی جەنگن و پۆلێننەکردنیان بۆ ناو بازنەکانی ئەو لایەنەی لەسەر هەقە و ئەو لایەنەی لەسەر هەق نییە. ئەو لایەنەی لە ڕوونکردنەوەی ڕاستییەکان ناترسێت، ئەو لایەنەیە کە ئازادی تەواو بە ئاشتیخوازان و هێز و دەنگە مەدەنیی و فیکریی و هونەریی و کولتوورییەکانی دژ بە جەنگ و شەڕی ناوخۆدەدات. من بێگومانم لەوەی گەر ئەمڕۆ ئیستیفتایەکی گشتی لەسەر مەسەلەی شەڕی ناوخۆ لە کوردستاندا بکرێت، براوە ئەو حیزبانە نین کە تەپڵی جەنگ لێدەدەن، بەڵکو ئەو دەنگانەیە کە دژی ئاواز و دەرهێنەرانی جەنگن. بێبەریکردنی کۆمەڵگا و ڕایگشتی لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆی کە ئەمڕۆ لە کۆتاییپێهێنانی جەنگدا بەرجەستەدەبێت، بەرجەستەبوونی ئەو ڕاستییەیە کە بکەرە حیزبییەکانمان بەناوی بەرژەوەندی گەل و نەتەوەدا لەگەڵ یەکتر دەجەنگن، بەبێ ئەوەی ئەو جەنگە خواستی گەل و نەتەوە بێت. بەکورتی ڕێزدانان بۆ ڕایگشتی و حورمەتگرتنی خواستە ئاشتیخواز و دیموکراسییەکانی دەبێتە کۆکردنەوەی گەورەترین دەنگی جیاوازی دژ بە جەنگ و شەڕ و دروستکردنی کۆمەڵگایەکی فرەدەنگ و ڕەنگ، کۆمەڵگایەک کە کولتووری دیالۆگ و ململانێی ئاشیخوازانە دژ بە کولتووری ڕەتکردنەوەی یەکدی و تەفروتوناکردنی ئیجماعی کۆمەڵایەتی و سیاسی بەرهەمدەهێنێت.

لە تەنیشت ئەم سەرنجە خێرایانەشدا، من پێموایە ئەوەی جێگای گفتوگۆی داهاتووە ئەوەیە، ئایا ڕۆشنبیران چەندە دەتوانن خەتە گەورەکانی ستراتیژێکی ڕۆشنبیری دابڕێژن کە تیایدا گوتاری تایبەت و سەربەخۆی خۆیان بەرهەمبهێنن؟ ئەو گوتارەی کە پێشتر ناومان نا بە گوتاری خستنەوەی لۆژیکی ئاشتی بەرامبەر بە لۆژیکی جەنگی حیزبی، گوتاری یەکخستنەوەی جەستەی کۆمەڵگای سیاسی ـ مەدەنی و جوگرافیا و کولتووری کوردی بەرامبەر بە گوتاری دەسەڵاتدارێتی (ناوچەیی) لۆکاڵی ـ حیزبی. ئەوەی لەمڕۆدا گرنگە، بریتییە لە دروستکردنی لۆژیکی پەروەردەی زانستییانە و مەدەنییانە بەرامبەر بە لۆژیکی زەبروزەنگ و سزادانی کۆمەڵایەتی و کولتووری ـ سیاسی (دژ بە منداڵ، بە ڕەگەزی مێ، بە ئایدیاکانی دی، دژ بە کەمە نەتەوایەتییەکان و گروپە ئایینیەکان... هتد)، بریتییە لە بەرهەمهێنانی گوتاری سەربەخۆی ململانێی زانستی و فیکری بەرامبەر بە موهاتەراتی ڕۆشنبیرانەی سیاسی یان گوتاری وابەستەی سیستەمی ڕۆشنبیریی حیزبی. ئەو دەرئەنجامە چەندە سانایە کە پێماندەڵێت: ئیجماعی سیاسی و ئیستقراری کۆمەڵایەتی ساتگەلێکی گرنگن لە ژیانی کۆمەڵگا، ئەوەندەش بۆ کولتووری کۆمەڵگایەک، بوونی ململانێی فیکری و زانستی، کولتووری و سیاسی کراوە، جومگە سەرەکییەکانی پێشکەوتن و دینامیکییەتی ئەو کۆمەڵگایە نیشانئەدەن. دیارە ئەم گەمەیەش ئەو یاریزانانە بەرهەمدێنێت کە ڕێزی زانست و کولتووری ململانێی فیکریی دیموکراسییانە دەگرن. ئەمە بە بۆچوونی من ئەو کولتوورە گوتارە نوێیەیە کە ڕۆشنبیری کورد دوێنی دەبایە بەرهەمیبهێنابایە و ئەمڕۆ کاری لەسەر بکردبایە و سبەینێش لەسەر گەورەکردنەوەی سنوورەکانی بەردەوامبایە.

سەرچاوەکان

1. P. Bourdieu: Gegenfeuer. Wortmeldungen im Dienste des Widerstands gegen die neoliberale Invasion. Konstanz, 1998.
2. P. Bourdieu: Die Intellekteullen und die Macht. Hamburg, 1991.
3. M. Foucault: Botschaften der Macht. Reader, Diskurs und Medien. Stuttgart 1999.
4. Wolfgang Miller-Funk: Der Intellektuelle als Souverän.. Wien 1995.